

การเปลี่ยนแปลงการให้ความหมายเรื่อง “ผู้หญิงไม่ดี”

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีวิวัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นในด้านการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในช่วงระยะเวลาหลายร้อยปีที่ผ่านมา การเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ เหล่านี้มีย่อมมีผลต่อสถานภาพและบทบาทของคนในสังคมทั้งหญิงและชาย และการที่สังคมได้สร้างกรอบความหมายเรื่องผู้หญิงที่ดี และผู้หญิงไม่ดีว่าเป็นอย่างไร ย่อมมีผลกระทบต่อสืบเนื่องมาถึงสถานภาพ บทบาท และสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของผู้หญิงในสังคมนั้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะกรอบความเป็นผู้หญิงดี ผู้หญิงไม่ดี ย่อมกำหนด บทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบตลอดจนพฤติกรรมของผู้หญิงในทุก ๆ เรื่อง รวมทั้งในเรื่องนโยบายของรัฐ การที่รัฐกำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิง ก็ยังคงหนีไม่พ้นจากกรอบความคิดเรื่องผู้หญิงดี ผู้หญิงไม่ดี เพราะกรอบความคิดความเชื่อนี้ได้สะท้อนสิ่งที่ผู้หญิงควรจะเป็น และสิ่งที่ผู้หญิงไม่ควรจะเป็น ในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงความหมายเรื่องผู้หญิงไม่ดีในครั้งนี้ จะไม่สามารถเห็นภาพการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนได้ หากไม่กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงการให้ความหมายเรื่องผู้หญิงที่ดีว่าเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรด้วย และถึงแม้ว่าสังคมจะมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ผู้หญิงก็ยังคงเป็น “เมีย” และเป็น “แม่” อยู่นั่นเอง เช่นเดียวกับที่ยังคงมีภาพ “ผู้หญิงดี” และ “ผู้หญิงไม่ดี” อยู่เสมอ แต่ลักษณะของผู้หญิงที่สังคมบอกว่าดีหรือไม่ดีในอดีตก็แตกต่างจากในปัจจุบัน ผู้หญิงที่อยู่ต่างสถานะต่างชนชั้นกันก็มีก็มีลักษณะของผู้หญิงที่ดีและไม่ดีแตกต่างกัน

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้ให้คำนิยามไว้ว่า “ผู้หญิงไม่ดี” ในที่นี้ หมายถึง ผู้หญิงที่ประพฤติปฏิบัติตัวออกนอกกรอบ หรือค่านิยมของสังคมในเรื่อง “ผู้หญิงที่ดี” ว่าจะต้องเป็นกุลสตรี เป็นแม่ศรีเรือน เป็นภรรยาที่ดี มารดาที่ดี และต้องรักษาวลสงวนตัว และในที่นี้ได้ทำการศึกษาภาพการเปลี่ยนแปลงเรื่อง “ผู้หญิงดี ผู้หญิงไม่ดี” ในกรอบดังต่อไปนี้ คือ ค่านิยม พรหมจรรย์และการรักษาวลสงวนตัว ความเป็นแม่ศรีเรือน ความเป็นภรรยาที่ดี และ ความเป็นแม่ โดยได้แสดงให้เห็นถึงสภาพของสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและนโยบายของประเทศตั้งแต่ช่วงต้นรัตนโกสินทร์เป็นต้นมาว่าส่งผลกระทบต่อสถานภาพ และความเป็นผู้หญิงดี ผู้หญิงไม่ดีอย่างไร และกรอบเรื่องความเป็นผู้หญิงดี ผู้หญิงไม่ดีส่งผลอย่างไรต่อแนวนโยบายของรัฐ และต่อมาได้แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงการให้ความหมายเรื่องผู้หญิงไม่ดีของสังคม และการเปลี่ยนแปลงการให้ความหมายเรื่องผู้หญิงไม่ดีของนักวิชาการ

ตั้งแต่ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา คำสอนในเรื่องผู้หญิงที่ดี ผู้หญิงไม่ดีที่ปรากฏอยู่ในวรรณคดี ศิราจารึก จดหมายเหตุ วัฒนธรรมประเพณี ศาสนา และคติพจน์ต่าง ๆ ซึ่งนอกจากจะทำให้เห็นลักษณะของผู้หญิงที่ดีที่ควรจะเป็นและผู้หญิงไม่ดีแล้ว ยังทำให้เราทราบถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ สถานภาพและบทบาทของผู้หญิงในยุคนั้นด้วย ผู้หญิงที่ดีและบทบาทหน้าที่ที่ผู้หญิงควรจะทำมีอยู่ 3 ลักษณะ คือ สอนให้เป็นลูกที่ดี มารดาที่ดีและภรรยาที่ดี ผู้หญิงจะต้องเป็นกุลสตรี รักษาวลสงวนตัวและเป็นแม่ศรีเรือน ในยุครัตนโกสินทร์นี้ถึงแม้ว่าสภาพสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองเปลี่ยนแปลงไป แต่คำสอนเรื่องผู้หญิงที่ดี ผู้หญิงไม่ดี ก็จะวนเวียนอยู่ในลักษณะนี้ แต่ในการปฏิบัติแล้วในแต่ละชนชั้นก็จะยึดถือและปฏิบัติแตกต่างกันออกไป โดยในที่นี้จะกล่าวถึงผู้หญิงกับประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ผู้หญิงกับการมีส่วนร่วมในทางเศรษฐกิจ

ในยุคที่ยังคงเป็นสังคมเกษตรกรรม เช่น สังคมอีสานในอดีต เป็นสังคมที่ใช้แรงงานคนและสัตว์เป็นหลักในการผลิต ดังนั้น ในมิติทางด้านเศรษฐกิจ ความสำคัญของแรงงานทุกคนไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย เด็กหรือผู้ใหญ่ จึงล้วนมีความสำคัญต่อสังคมทั้งสิ้น แต่เนื่องจากความแตกต่างทางกายภาพ ทำให้มีการแบ่งบทบาทภาระหน้าที่ของคนแต่ละเพศแต่ละวัยให้เหมาะสมกับสภาพทางร่างกาย เช่น งานในไร่นา ผู้ชายจะทำหน้าที่ในขั้นตอนที่หนักที่สุด ผู้หญิงจะทำในขั้นตอนที่เบากว่า และเด็ก ๆ จะทำงานเสริม อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้จะมีการแบ่งงานกันทำเช่นนี้ แต่ไม่มีการจัดลำดับคุณค่าว่างานของใครเหนือกว่างานของใคร นอกจากนั้นยังมีความยึดหยุ่นในทางปฏิบัติงานระหว่างเพศพอสมควร¹ และนอกจากผู้หญิงจะมีบทบาทในการทำไร่ทำนาเช่นเดียวกับผู้ชายแล้ว ประเด็นสำคัญอีกประเด็นหนึ่งเกี่ยวกับบทบาทฐานะของผู้หญิง ก็คือ ผู้หญิงในสังคมยังมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการทำมาค้าขาย การเงิน และมักเป็นผู้ดูแลควบคุมการเงินในครอบครัว เช่นการจับจ่ายใช้สอยภายในบ้านด้วย ในขณะที่ผู้ชายกลับเป็นฝ่ายขอเงินจากภรรยาเมื่อยามจำเป็นต้องใช้จ่าย ซึ่งจะเห็นได้ว่า ในบางครั้งผู้หญิงก็กลายเป็นผู้ทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยเฉพาะในช่วงที่ผู้ชายถูกเกณฑ์แรงงานไปรับใช้มูลนายและกษัตริย์ ผู้หญิงจึงต้องเป็นฝ่ายที่รับผิดชอบเศรษฐกิจของครอบครัวทั้งหมด

¹ กาญจนา แก้วเทพ, “กระบวนการเรียนรู้เชิงสังคมในครอบครัวด้านบทบาทหญิง-ชาย : ศึกษากรณีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, รายงานการประชุมวิชาการเรื่องกระบวนการเรียนรู้เชิงสังคมในครอบครัวด้านบทบาทหญิงชาย, 28 สิงหาคม 2535 (กรุงเทพฯ : คณะอนุกรรมการการศึกษา อาชีพ และวัฒนธรรม สำนักนายกรัฐมนตรี), หน้า 64-65.

ผู้หญิงกับการเป็นแกนกลางของความสัมพันธ์ในครอบครัวและระบบเครือญาติ

ความเชื่อของสังคมไทยในอดีต ก่อนการสถาปนาพุทธศาสนานั้น ระบบความเชื่อของคนผูกพันอยู่กับความเชื่อเรื่องผี โดยแบ่งออกเป็นผีบ้านกับผีเมือง ในระดับเมืองนั้นเชื่อว่าผู้มีอำนาจสูงสุดในจักรวาล คือ แถนฟ้า แถนเป็นผู้ให้กำเนิดมนุษย์ ลงโทษมนุษย์ และให้อภัยมนุษย์ นอกจากจะเป็นผู้ให้กำเนิดมนุษยชาติแล้ว ยังเป็นผู้กำหนดกฎหมายสูงสุด เป็นผู้กำหนดการจัดการภายในชุมชน ความคุมพฤติกรรมของสมาชิกชุมชน ตั้งแต่เกิดจนตาย ทั้งกลางวันกลางคืน กำหนดหลักปฏิบัติทางการเมืองและสังคมของเจ้าเมือง ชุนนาง ไพร่ฟ้าประชาชน ตามลำดับชั้น เพศ วัย ที่พึ่งมีต่อกันและกันไว้อย่างละเอียด²

ส่วนการนับถือผีปญาหรือผีบรรพบุรุษนั้น เป็นการนับถือผีในระดับครัวเรือน ซึ่งมีในแทบทุกภาค โดยเฉพาะในภาคเหนือ ภาคอีสาน ดังนั้นจึงมีการจัดลำดับความสัมพันธ์ระหว่างผีบ้านกับผีเมือง ซึ่งผีเมือง แถนฟ้าหรือผีอารักษ์หลักเมืองนั้นจะมีฐานะสูงกว่าผีบ้านหรือผีปญา การจัดลำดับความเชื่อเรื่องนี้ สะท้อนและตอกย้ำให้เห็นถึงการจัดลำดับชั้นของคนในสังคมและอุดมการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นในยุคโบราณ ที่มีการแบ่งชนชั้นของคนในสังคมออกเป็นกษัตริย์หรือเจ้าเมือง พระราชวงศ์ ชุนนาง พระภิกษุ ไพร่ และข้าหรือทาส ตามลำดับ³

ในความเชื่อเรื่องนี้ ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญในเรื่องของการนับถือผีบรรพบุรุษหรือผีปญา ซึ่งเกือบจะทุกกรณีจะสืบทอดผ่านทางสายผู้หญิง การบูชาผีปญาก็จะมีผู้หญิงเข้าร่วมพิธีมากกว่าผู้ชาย และผู้ชายก็มักจะหันไปนับถือผีบรรพบุรุษของผู้หญิงหลังแต่งงาน⁴ หน้าที่หลักของผีปญาก็คือการทำให้ครอบครัวสามารถควบคุมพฤติกรรมทางเพศของลูกสาว ไม่ให้ละเมิดบรรทัดฐานเรื่องเพศที่วางไว้ เป็นการควบคุมแรงงาน คือ ช่วยเพิ่มพูนแรงงานของครอบครัวจากการที่ถูกขายแต่ง

² อธิษฐาน บุญมี, “การวิเคราะห์ศักดิ์ศรีความอายุเพื่อศึกษาชีวิตในสังคมชุนนางและระบบนักษัตรไทย”, เอกสารจัดสำเนา (12 ธันวาคม 2532), หน้า 14. อ้างถึงใน นิภา จีรภัทร์, การควบคุมเรื่องเพศในผู้หญิงไทยปัจจุบัน : กรณีศึกษาการควบคุมเรื่องเพศในวัยรุ่น, วิทยานิพนธ์สังคมวิทยา มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล ภาควิชามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539, หน้า 40.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 40-42.

⁴ นิภา จีรภัทร์, การควบคุมเรื่องเพศในผู้หญิงไทยปัจจุบัน : กรณีศึกษาการควบคุมเรื่องเพศในวัยรุ่น, วิทยานิพนธ์สังคมวิทยา มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล ภาควิชามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531, หน้า 53.

งานเข้ามาเป็น 'ควายงาน' ให้กับครอบครัวฝ่ายหญิง ทดแทนลูกชายที่ต้องแต่งออกไป และมีปู่ย่า ยังช่วยควบคุมและจัดสรรที่ดินผ่านทางสายผู้หญิง คือ พ่อแม่มักจะยกบ้านและที่ดินให้แก่ลูกสาว คนสุดท้ายที่เลี้ยงดูพ่อแม่จนวาระสุดท้าย ซึ่งก็เป็นการควบคุมที่ดินให้อยู่ในมือของครอบครัวโดยผ่านทางลูกสาว⁵

ในขณะที่เดียวกันการนับถือผีเป็นการนับถือทั้งสองฝ่าย ทั้งผีบรรพบุรุษซึ่งเป็นผีของฝ่ายหญิง และยังมีผีอารักษ์ซึ่งถือกันว่าเป็นผีบรรพบุรุษของฝ่ายชายที่แต่งงานเข้ามาอยู่ในบ้าน การแบ่งแยกหน้าที่ระหว่างผีอารักษ์กับผีปู่ย่านั้น ผีอารักษ์จะมีหน้าที่คุ้มครองบ้านและบริเวณบ้าน เป็นผีที่มีอาวุโสสูงกว่าผีปู่ย่า การที่ผีอารักษ์อยู่นอกบ้าน ส่วนผีปู่ย่านั้นอยู่ในบ้านเป็นการแสดงปริณทณที่แตกต่างกันระหว่างผู้หญิงกับผู้ชาย สะท้อนอุดมการณ์เรื่องผู้หญิงจำกัดปริณทณอยู่ในบ้านและผู้ชายอยู่นอกบ้าน หน้าที่ของผีอารักษ์จะเฝ้าคุ้มครองดูแลบ้านและบริเวณบ้าน ซึ่งเปรียบเสมือนหน้าที่หลักของผู้ชายในการปกป้องรักษาคนในบ้าน และครอบครองอำนาจในชุมชนหรือสังคมภายนอก ส่วนผีเรือนหรือผีปู่ย่าทำหน้าที่เฝ้าการดูแลความเป็นอยู่และทุกข์สุขของคนในบ้าน ซึ่งสะท้อนชีวิตจริงของผู้หญิงซึ่งเป็นผู้ดูแลกิจการภายในบ้าน ทำงานบ้าน และยังสะท้อนในเรื่องของทิวลักษณะที่ว่าผู้ชายมักจะอาวุโสมากกว่าผู้หญิง ดังนั้นผีอารักษ์จึงอาวุโสกว่าผีปู่ย่า⁶

การที่สังคมไทยการนับญาติมักจะนับทั้งสองฝ่าย (bilateral) มักให้มรดกและสิทธิในที่ดินอย่างเท่าเทียมแก่ผู้หญิง และมียกบ้านให้ลูกสาวคนเล็ก การจัดระเบียบของระบบเครือญาติที่วางอยู่บนพื้นฐานของผู้หญิง กฎเกณฑ์การจัดที่อยู่อาศัยภายหลังการแต่งงาน (residence rule) มักจะออกมาในรูปของการที่ผู้ชายโยกย้ายเข้ามาอยู่ในบ้านของฝ่ายหญิง ภายหลังการแต่งงาน (Matrilocal) และการสืบสายโลหิตก็มักเป็นการนับญาติข้างแม่ (Matrilocal) ในสังคมประเภทนี้ผู้หญิงเป็นแกนกลางของระบบเครือญาติ ในขณะที่ผู้ชายเป็นคนนอกที่ "แต่งงานเข้ามา" ในกลุ่มการอยู่อาศัยท่ามกลางญาติมิตรพี่น้อง ทำให้ผู้หญิงมีปราการป้องกันการทำตามอำเภอใจของสามี มีสมัครพรรคพวกคอยสนับสนุนเป็นกำลังใจ และให้ความช่วยเหลือยามต้องการ ถึงอย่างไรก็ตามการนับญาติข้างแม่ มิได้หมายความว่าผู้หญิงในสังคมประเภทนี้จะมีอำนาจทางเศรษฐกิจและการ

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 55.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 55.

เมืองสูงกว่าผู้ชาย เพราะโดยความเป็นจริงแล้ว อำนาจในการตัดสินใจมักอยู่ในมือของผู้ชาย ผู้เป็นพี่ชายหรือน้องชายของแม่ มากกว่าตัวผู้หญิงเอง⁷

ผู้ชายกับกิจกรรมทางศาสนาและการเมือง

การเข้ามาของพุทธศาสนา นำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของผู้หญิงและผู้ชาย ในอีกรูปแบบหนึ่งด้วยการตอกย้ำความแตกต่างระหว่างเพศ แต่การเข้ามาของพุทธศาสนาก็มิได้ทำให้ความเชื่อเรื่องผีหมดไป แต่เป็นการผสมผสานเอาความเชื่อที่มีทั้งพุทธ พราหมณ์ และผีเข้าด้วยกัน คือจากเดิมที่เชื่อเรื่องอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดจากผีบันดาล มาเป็นความเชื่อเรื่องบุญ-กรรม การที่มีความแตกต่างระหว่างฐานะของคนในสังคม ว่าเป็นเรื่องของการสั่งสมบุญบารมีมาแต่ชาติปางก่อน

นอกจากนั้นแนวคิดทางพุทธ-พราหมณ์ ยังอธิบายว่า ผู้หญิงไม่อาจเป็นใหญ่ได้เท่าชายในด้านการปกครอง คือ ไม่อาจเป็นพระมหากษัตริย์ หรือเป็นใหญ่ในหมู่กษัตริย์ เทวดา และพรหม และไม่อาจเป็นพระพุทธเจ้าได้ นั่นคือ ผู้หญิงไม่สามารถเป็นใหญ่ได้ทั้งในทางโลกียธรรมและโลกุตระธรรม แม้ว่าชายอาจเกิดเป็นหญิงหรือหญิงอาจเกิดเป็นชายได้ก็ตาม เพราะผู้หญิงอยู่ในสถานภาพต่ำกว่าชาย ผู้หญิงจึงมักจะไปทำบุญที่วัดมากกว่าผู้ชายด้วยหวังว่าในที่สุดจะได้เกิดเป็นชาย เพราะการเกิดเป็นหญิงนั้นจะบวชไม่ได้ หรือถ้าบวชได้ก็เป็นเพียงแต่แม่ชี ซึ่งมีฐานะที่ต่ำต้อยกว่าพระและสามารถสั่งสมบุญได้น้อยกว่าพระสงฆ์ การที่พุทธศาสนามีอิทธิพลทางลบต่อผู้หญิงที่ว่าผู้หญิงมีบุญน้อยกว่าชาย ไม่สามารถบวชและทำพิธีกรรมได้ พุทธศาสนาจึงเป็นปัจจัยที่เสริมอำนาจให้กับผู้ชาย ผู้หญิงมีส่วนเพียงการสนับสนุนเท่านั้น และการจำกัดการศึกษาตามวัดไว้เฉพาะผู้ชาย ทำให้ผู้ชายมีโอกาสมากกว่าในการแสวงหาความรู้ และมีความเชื่อมั่นในตัวเองสูง

⁷ ยศ สันตสมบัติ, แม่หญิงสี่ชายตัว ชุมชนและการค้าประเวณีในสังคมไทย, สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, (กรุงเทพฯ : บริษัทเคล็ดไทย, 2535, พิมพ์ครั้งที่ 2), หน้า 64-65.

⁸ นิภา จีรภัทร์, "การควบคุมเรื่องเพศในผู้หญิงไทยปัจจุบัน : กรณีศึกษาการควบคุมเรื่องเพศในวัยรุ่น", หน้า 62-63.

กว่า รวมทั้งการเกิดทุนบุษบาบพาทการเป็นแม่ (superiority of motherhood) จนกลายเป็นชะตากรรมของเพศหญิง ในขณะที่เดียวกันกับดบังกีดกันทางเลือกอื่นที่ผู้หญิงต้องการ⁹

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ถึงแม้ว่าผู้หญิงและผู้ชายจะมีบทบาท และความสำคัญเท่าเทียมกันในบทบาททางเศรษฐกิจ และการค้าขาย แต่ตามค่านิยมในสังคมไทยเองแล้วผู้ที่มีบทบาทเกี่ยวกับการค้าขายหรือเรื่องเงิน ๆ ทอง ๆ กลับมิได้ถือเป็นเรื่องที่น่ายกย่องหรือเป็นเกียรติแต่ประการใดเลย ในอดีตบทบาทดังกล่าวอาจถูกมองว่าเป็นบทบาทที่ต่ำด้วยซ้ำไป เพราะสังคมไทยจะให้คุณค่าของบทบาททางศาสนาและการเมืองที่มักเป็นบทบาทของผู้ชายมากกว่าผู้หญิง ในบทเพลงพื้นบ้านมากมายของภาคกลาง จะสะท้อนทัศนคติดังกล่าวที่เชื่อว่าดีชั่วอย่างไรถูกผู้ชายก็เหนือกว่าลูกสาว เพราะบวชเรียนได้ หรือมีความรู้ทางหนังสือที่จะไปรับราชการรับใช้บ้านเมืองได้¹⁰

ผู้หญิงกับวรรณกรรม

วรรณกรรมนอกจากจะแสดงจินตนาการของผู้ประพันธ์แล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อ ทัศนคติ ค่านิยม และโลกทัศน์ของคนในสมัยนั้น ๆ รวมทั้งวิถีปฏิบัติ อุดมการณ์และอุดมคติในเรื่องต่าง ๆ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของคนในสังคม ในที่นี้ได้ลองหยิบยกขึ้นมาดูว่าวรรณกรรมต่าง ๆ ได้แสดงให้เห็นบทบาท ฐานะ และสิ่งที่ผู้หญิงควรจะทำปฏิบัติ หรือกล่าวถึงผู้หญิงที่ดี และผู้หญิงไม่ดีอย่างไร

พรวิภา วัฒนธนากุล ได้ศึกษาบทบาทผู้หญิงในอรรถกถาชาดกกับชาดกที่แต่งในประเทศไทยพบว่าชาดกแต่ละฝ่ายปรากฏบทบาทผู้หญิงอย่างไรบ้าง บทบาทผู้หญิงในอรรถกถาชาดกก็มีอิทธิพลต่อชาดกที่แต่งในประเทศไทยมากน้อยเพียงใด และบทบาทผู้หญิงในชาดกทั้งสองฝ่ายมีส่วนช่วยสื่อคำสอนของพุทธศาสนาในเรื่องใดบ้าง พบว่าบทบาทผู้หญิงในอรรถกถาชาดกก็มีอิทธิพลต่อ

⁹ ดรุณี นันตวิวิमानนท์, "วิวัฒนาการของขบวนการรณรงค์ประเด็นสตรีในภาคพื้นเอเชียอาคเนย์", สตรีศึกษา, ปริชาติ วลัยเสถียร และคณะ บก., โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธรรมศาสตร์, 2541) :23.

¹⁰ ปราณี วงษ์เทศ, "กระบวนการเรียนรู้เชิงสังคมในครอบครัวด้านบทบาทหญิงชาย : ศึกษากรณีภาคกลาง", รายงานการประชุมวิชาการเรื่องกระบวนการเรียนรู้เชิงสังคมในครอบครัวด้านบทบาทหญิงชาย, วันที่ 2 สิงหาคม 2535 ณ โรงแรมแจสติก พาเลซ, (กรุงเทพฯ : คณะอนุกรรมการการศึกษา อาชีพ และวัฒนธรรม สำนักนายกรัฐมนตรี, 2535) : หน้า74-75.

บทบาทชาดกที่แต่งในประเทศไทยใน 5 บทบาท คือ บทบาทผู้หญิงที่ให้โทษแก่คนอื่น บทบาทผู้หญิงในฐานะมารดาที่มีความรักต่อลูก บทบาทหน้าที่ของผู้หญิงในฐานะภรรยา บทบาทผู้หญิงที่เป็นเพศอ่อนแอ และบทบาทเบ็ดเตล็ด ชาดกที่แต่งในประเทศไทยได้เสนอบทบาทผู้หญิงที่เป็นลักษณะเด่นอื่น ๆ ไว้ด้วย ได้แก่ ผู้หญิงที่มีความรู้ความสามารถพิเศษ ผู้หญิงที่เป็นที่พึ่งและช่วยเหลือสามีได้ ผู้หญิงงามเป็นที่ต้องการเสาะหาของชาย ผู้หญิงที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ผู้หญิงที่มีความซื่อสัตย์และร่วมสุขกับสามี ผู้หญิงที่ช่วยเหลือตนเองได้และผู้หญิงในฐานะที่เป็นภรรยาคนเดียว¹¹

ได้สื่อคำสอนของพุทธศาสนาในเรื่องต่าง ๆ คือ ต้นเหตุแห่งทุกข์ กรรมและผลของกรรม สภาพความจริงของชีวิต การคบมิตร ความกตัญญูต่อกว่ที่ ความรัก และหลักการครองเรือน คำสอนเบ็ดเตล็ดที่เกี่ยวกับผู้หญิงที่ปรากฏในชาดกมี 2 ลักษณะ คือ คำสอนที่มุ่งต่อผู้หญิง กับคำสอนที่เกี่ยวกับผู้หญิง ในคำสอนที่มุ่งต่อผู้หญิงมักปรากฏคำสอนที่เกี่ยวกับผู้หญิง คือเป็นการเน้นเตือนลักษณะที่เป็นโทษหรือข้อเสียของผู้หญิง เพื่อเป็นการเตือนสติไว้ไม่ให้ลุ่มหลงในผู้หญิง เช่น ในกุนนาลชาดก กล่าวถึงผู้หญิงที่ไม่ควรคบ 5 พวก คือ หญิงที่งามเกิน 1 หญิงที่คนหมู่มากรักใคร่ 1 หญิงเหมือนมือขวา 1 หญิงที่เป็นภรรยาคนอื่น 1 หญิงเห็นแก่ทรัพย์ 1 ธรรมชาติของผู้หญิงพุทธศาสนาสอนว่าไม่อิมด้วยเหตุ 3 ประการ คือ เมถุนธรรม 1 การแต่งตัว 1 การคลอດ 1 ลักษณะทั้งสามมีความเกี่ยวโยงกัน กล่าวคือ ผู้หญิงชอบแต่งตัวเพื่อยั่วยวนให้ชายลุ่มหลง เพราะตนชอบเสพเมถุนธรรม ซึ่งทำให้มีบุตรตามมา ถึงแม้ผู้หญิงจะอ่อนแอแต่ก็ทำให้ผู้ชายตกอยู่ใต้อำนาจของตนได้¹²

ชาดกที่แต่งในประเทศไทยมุ่งสอนผู้หญิงโดยตรง คือ เรื่องการเป็นภรรยาที่ดีและภรรยาที่เลว เช่น ต้องอ่อนน้อม สุภาพ และสอนให้ผู้หญิงมีความสำรวมเรียบร้อย โดยรวมทั้ง 1 และ 2 เป็นคำสอนในประเทศไทยที่มุ่งสอนต่อผู้หญิงโดยตรงว่าควรประพฤติหรือไม่ประพฤติเช่นนั้น กับอีกลักษณะหนึ่งเป็นคำสอนที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิง คือ สอนเกี่ยวกับลักษณะที่ดีและไม่ดีของผู้หญิง¹³

¹¹ พรวิภา วัฒนธนากุล, การศึกษาบทบาทผู้หญิงในวรรณคดีชาดกกับชาดกที่แต่งในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533, หน้า บทคัดย่อ.

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 140-141.

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 143.

ปราณี สุรสิทธิ์ ได้ศึกษาเรื่อง "คำสอนสตรีไทยจากวรรณกรรมช่วงก่อนได้รับอิทธิพลตะวันตก" คำสอนสตรีมักสอนให้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามระเบียบแบบแผนของสังคม คำสอนยังมีอิทธิพลต่อจิตสำนึกและการปฏิบัติตัวของสตรีในปัจจุบัน มี 5 หัวข้อ¹⁴ คือ

1. สอนให้เป็นลูกที่ดีของบิดามารดา ด่วนเคารพและอยู่ในโอวาท ไม่ประพฤติในทางที่ขัดต่อธรรมเนียมประเพณี
2. สอนให้ปฏิบัติต่อตัวเองด้วยการครองตน ควบคุมจิตใจมิให้ประพฤติตนในทางที่ก่อให้เกิดการติฉินนินทาด้วยการประมาทตน การคบเพื่อน รักนวลสงวนตัว การระงับกิริยามารยาทและการเลือกคู่ครอง
3. สอนให้เป็นภรรยาที่ดีของสามี ให้ความสำคัญกับสามีในฐานะผู้คุ้มครอง
4. สอนให้เป็นแม่บ้านที่ดี ขยันขันแข็งทำงานบ้าน
5. สอนให้เป็นมารดาที่ดี

ศิริรัตน์ อาศนะ ได้ศึกษาเรื่อง "สตรีในวรรณกรรมล้านนา" ผลการวิจัยสรุปว่า 1. คตินิยมของสังคมเกี่ยวกับสตรีในสังคมล้านนา คือ คตินิยมเกี่ยวกับความงาม ซึ่งมีทั้งจากธรรมชาติและการเสริมแต่ง ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมของสตรีในด้านความงาม รวมทั้งต้องมีคตินิยมเกี่ยวกับคุณสมบัติสตรีที่สำคัญคือการให้ความรักและความซื่อสัตย์ต่อสามี และเน้นให้สตรีเป็นผู้มีศีลธรรมจรรยาซึ่งสืบเนื่องไปถึงการเลือกคู่ครอง และมุ่งให้สตรีเลื่อมใสพระศาสนาจนสามารถอ่านเขียนและถ่ายทอดความรู้แก่ผู้อื่นได้ 2. บทบาทสตรีตามสถานภาพต่าง ๆ เช่นด้านครอบครัว ก็จะเป็นเมียเป็นแม่ เป็นคู่คิดของสามี ด้านสังคม สตรีสูงศักดิ์จะมีอิสระเมื่อแต่งงานแล้ว ในขณะที่สตรีสามัญชนจะมีอิสระเมื่อเป็นโสด สตรีสูงศักดิ์จะมีโอกาสด้านการศึกษามากกว่าสตรีสามัญชน¹⁵

จากการศึกษาวรรณกรรมต่าง ๆ ข้างต้น ต่างแสดงให้เห็นถึงความคาดหวังต่าง ๆ ของสังคมที่มีต่อผู้หญิง สรุปแล้ววรรณกรรมต่าง ๆ ได้สอนผู้หญิงในประเด็นดังต่อไปนี้ คือ สอนให้เป็นผู้ที่ดี เชื่อฟังพ่อแม่ เป็นภรรยาที่ดีเคารพและเชื่อฟังสามี เป็นแม่บ้านแม่เรือน เป็นผู้มีศีล

¹⁴ ปราณี สุรสิทธิ์, "คำสอนสตรีไทยจากวรรณกรรมช่วงก่อนได้รับอิทธิพลตะวันตก", (โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา, 2532), หน้า 48-49. อ้างถึงใน วันทนี วาสิกะสิน และสุนีย์ เหมะประสิทธิ์, สังคมไทยคาดหวังอย่างไรกับผู้หญิง. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541), หน้า 14.

¹⁵ ศิริรัตน์ อาศนะ, "สตรีในวรรณกรรมล้านนา", (โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา, 2532), หน้า 50-51. อ้างถึงใน วันทนี วาสิกะสิน และสุนีย์ เหมะประสิทธิ์, สังคมไทยคาดหวังอย่างไรกับผู้หญิง. หน้า 16-17.

ธรรมจรรยา คติความเชื่อเรื่องความงามของผู้หญิง โดยเฉพาะในชาดกยังกล่าวถึงลักษณะที่ดีและไม่ดีของผู้หญิงเอาไว้ เพื่อเตือนสติผู้ชายไม่ให้ลุ่มหลงในผู้หญิง ระบบความคิดความเชื่อของพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อวรรณกรรมและวิถีปฏิบัติของคนไทยอย่างมาก การที่พุทธศาสนามีความเชื่อว่าคุณหญิงดีกว่าผู้ชายโดยธรรมชาติ ผู้หญิงมีบุญน้อยกว่าชาย เพราะผู้ชายบวชได้และพ่อแม่สามารถเกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์ ทำให้ครอบครัวไทยต้องการมีลูกชาย และให้ความสำคัญกับลูกชายมากกว่าลูกสาว แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตว่าระบบความคิด ความเชื่อต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรม มักจะสะท้อนภาพผู้หญิงชนชั้นกลางและสูงที่อยู่ในเมือง แต่เรากลับไม่ค่อยพบภาพหรือวิถีการปฏิบัติของผู้หญิงชาวบ้านเท่าใดนัก

วิถีปฏิบัติกับชนชั้น

ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์นี้ครอบครัวฐานะร่ำรวยในเมืองนั้น แบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ ครอบครัวพ่อค้าคหบดีกลุ่มหนึ่ง และอีกกลุ่มได้แก่ ครอบครัวขุนนางและข้าราชการที่มียศ มีตำแหน่งสูง มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่าครอบครัวขุนนาง ข้าราชการแต่เดิมนั้น มีความเคร่งครัดในเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณีมากกว่า โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชาย ภาพลักษณ์ของหญิงที่ดีซึ่งสะท้อนออกมาในวรรณกรรมที่มีชื่อเสียงต่าง ๆ เช่น สุภาพสตรีสอนหญิง หรือในเรื่องอื่น ๆ นั้น ส่วนใหญ่ก็เป็นภาพลักษณ์ของหญิงในครอบครัวชนชั้นสูง (ซึ่งในสังคมไทยดั้งเดิม ได้แก่ขุนนาง ข้าราชการชั้นสูงนั่นเอง) และภาพลักษณ์อันนี้ก็เป็นภาพลักษณ์ในอุดมคติที่ชนชั้นอื่น ๆ ในสังคมใฝ่ฝันอยากจะเป็นหรืออยากจะทำอย่าง นั่นคือ ผู้หญิงจะต้องเป็นผู้ที่สงบเสถียรและรักษานวลสงวนตัว ในฐานะภรรยาหญิงจะต้องซื่อสัตย์และจงรักภักดีต่อสามีอย่างเคร่งครัด ต้องปรนนิบัติสามีและลูก ๆ โดยทุกวิถีทาง ต้องถือเอาความพึงพอใจของสามีและคนอื่น ๆ ในครอบครัวเป็นความพึงพอใจของตนเอง ฯลฯ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ หญิงต้องสำรวมคนอยู่ในครอบครัวประเพณีอย่างเคร่งครัดกว่าชาย¹⁶

ความเคร่งครัดในขนบประเพณี โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายในครอบครัวของชนชั้นสูงนั้น มีจุดหมายสำคัญคือ การรักษาไว้ซึ่งชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล มี

¹⁶ ชาย โพธิ์สิตา, “กระบวนการเรียนรู้เชิงสังคมในครอบครัวด้านบทบาทหญิง-ชาย : กลุ่มฐานะเศรษฐิกิจในเมือง”, รายงานการประชุมเรื่องกระบวนการเรียนรู้เชิงสังคมในครอบครัวด้านบทบาทหญิง-ชาย, วันที่ 2 สิงหาคม 2535 ณ โรงแรมแมเจสติค พาเลซ, (กรุงเทพฯ : คณะอนุกรรมการการศึกษา อาชีพ และวัฒนธรรม สำนักนายกรัฐมนตรี, 2535), หน้า 33.

หลักฐานในประวัติศาสตร์สมัย ร.4 ที่แสดงให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงสถานภาพของสตรีไปสู่ความเป็นสมัยใหม่บางอย่าง เช่น การให้ยกเลิกการบังคับลูกสาวให้แต่งงานตามที่พ่อแม่พอใจ เป็นต้น มีผลบังคับใช้เฉพาะกับลูกสาวของครอบครัวธรรมดาสามัญเท่านั้น ส่วนลูกสาวของครอบครัวชั้นสูงยังคงให้ถือปฏิบัติตามระเบียบประเพณี ข้อนี้ไม่เพียงแสดงให้เห็น ความเคร่งครัดในชนบประเพณีของคนชั้นสูงเท่านั้น แต่ยังคงแสดงให้เห็นว่า สังคมของคนชั้นสูงกับสังคมของคนธรรมดาสามัญ มีบรรทัดฐานและครรลองแห่งพฤติกรรมที่แตกต่างกัน ส่วนครอบครัวของพ่อค้าคหบดี ซึ่งเป็นครอบครัวฐานะร่ำรวยในเมืองอีกกลุ่มหนึ่งนั้น ในอดีตส่วนหนึ่งของกลุ่มนี้เป็นครอบครัวคนจีนผู้ประสบความสำเร็จในการทำมาค้าขาย โดยทั่วไปแล้ว ครอบครัวคหบดีคนจีนยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างเคร่งครัด สถานภาพของหญิงในครอบครัวคนจีนนั้นด้อยกว่าชายในทุกด้าน ครอบครัวคหบดีอีกส่วนหนึ่งเป็นครอบครัวคนไทยซึ่งอาจร่ำรวยเพราะธุรกิจหรือเพราะได้รับมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษ กลุ่มนี้มีความเป็นอนุรักษ์นิยมน้อยกว่ากลุ่มขุนนาง ชำราชากรที่กล่าวถึงข้างต้น แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นกลุ่มที่เปิดกว้างกว่าครอบครัวของคนธรรมดาสามัญ¹⁷

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้ศึกษาประวัติศาสตร์ไทยจากวรรณกรรม แสดงไว้อย่างชัดเจนระหว่างความแตกต่างของมโนทัศน์เรื่องผู้หญิงของวรรณกรรมศักดิ์ดิโน เช่น กฤษณาสมันต์ของคำฉันท์ สร้างมโนทัศน์ของผู้หญิงในบริบทในครอบครัว ผู้หญิงต้องทำหน้าที่เป็นภรรยาที่ดีเคารพและเชื่อฟังคอยปรนนิบัติรับใช้สามีไปจนชั่วชีวิต มโนทัศน์เรื่องผู้หญิงในลักษณะนี้เป็นการมองผู้หญิงมีความแตกต่างจากผู้ชายทางกายภาพ และมองว่ามีลักษณะใกล้เคียงกับธรรมชาติมากกว่าผู้ชาย คือ เจ้าอารมณ์และไร้เหตุผล ผู้หญิงจึงควรมีแบบแผนพฤติกรรมในเรื่องที่เกี่ยวกับทางโลก เช่น ครอบครัว การเลี้ยงลูก การปรนนิบัติรับใช้สามี มากกว่ากิจกรรมทางความคิด (วัฒนธรรม) ที่เป็นนามธรรม เช่น ศาสนา และการเมือง เป็นต้น แต่ในวรรณกรรมระบุมณี เช่น งานของสุนทรภู่ มโนทัศน์เรื่องผู้หญิงมีลักษณะแตกต่างไปจากวรรณกรรมศักดิ์ดิโนอย่างชัดเจน แม้ว่าวรรณกรรมระบุมณีจะมองบทบาทของผู้หญิงไม่ต่างจากวรรณกรรมศักดิ์ดิโนมากนัก ในแง่ของการเน้นบทบาทของผู้หญิงในครอบครัวและการเคารพยกย่องสามี ทั้งนี้เพราะระบุมณีจำเป็นต้องอาศัยโครงสร้างวัฒนธรรมศักดิ์ดิโนในการจรรโลงผลประโยชน์ตน และเลือกที่จะสืบทอดสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมและความคิดของวรรณกรรมศักดิ์ดิโนก็ตาม แต่ภาพของผู้หญิงที่ปรากฏในวรรณกรรมระบุมณี มิใช่คนเรียบร้อยเหมือนผ้าพับไว้ แต่เป็นสมาชิกของครอบครัวที่มีบทบาทเท่าเทียม หรือเกือบจะเท่าเทียมกับผู้ชายทางด้านเศรษฐกิจ เป็นผู้หญิงที่ต้องทำงานหาเลี้ยงครอบครัวเช่นเดียวกับชาย ไม่เป็นที่ต้องสงสัยเลยว่า ในวัฒนธรรมไพร่หรือแบบแผนปฏิบัติของชาวบ้านซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของสังคมไทยนั้น ผู้

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 33-34.

หญิงย่อมจะมีสิทธิและอิสรภาพกว้างขวางกว่าผู้หญิงในชนชั้นกรรมพีและคักดินา การที่สังคมไทยมีลักษณะวัฒนธรรมอย่างน้อยสองชนชั้น ทำให้บรรทัดฐานแบบแผนพฤติกรรมตลอดจนบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงในวัฒนธรรมสองชนชั้นย่อมแตกต่างกัน¹⁸

นโยบายการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยกับผลกระทบต่อผู้หญิง

การที่ประเทศตะวันตกเข้ามามีอิทธิพลมากขึ้นเรื่อย ๆ จนในปีพ.ศ. 2398 ไทยต้องเปิดประเทศหลังจากทำสนธิสัญญาเบาริ่ง ไทยไม่สามารถเป็นอิสระจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจแบบอาณานิคมไปได้ ทำให้รูปแบบการผลิตของไทยต้องเปลี่ยนแปลงไป จากการผลิตเพื่อยังชีพไปเป็นการผลิตเพื่อขายต่างประเทศ ในขณะที่เดียวกันก็สั่งซื้อสินค้าซึ่งเคยผลิตได้ในครัวเรือน เช่น ผ้าฝ้ายจากต่างประเทศ รูปแบบการผลิตที่เปลี่ยนไปนี้มีผลกระทบต่อฐานะของหญิงชาวบ้านที่เคยมีบทบาทสำคัญในการผลิตแบบยังชีพ การเลิกเกณฑ์แรงงานและระบบทาสเพื่อเพิ่มแรงงานในการผลิตข้าวเพื่อส่งออกมิได้ลดภาระหน้าที่ของผู้หญิงในการผลิต แต่รื้อถอนอำนาจทางเศรษฐกิจของผู้หญิงลง เพราะผู้ชายได้เข้ามาควบคุมการผลิตแทนหญิง ขณะเดียวกันบทบาททางการค้าขายระดับหมู่บ้านของหญิงก็ลดลงด้วย เพราะมีพ่อค้าคนจีนเข้ามาทำหน้าที่ในการค้าแบบใหม่ที่ต้องใช้ทุน การนำเข้าผ้าจากต่างประเทศ ทำให้หญิงไม่มีสินค้าที่จะไปทำการแลกเปลี่ยนซื้อขายได้เหมือนเดิม¹⁹

นอกจากผลกระทบทางเศรษฐกิจแล้ว การเข้ามาของประเทศตะวันตกได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสถานภาพของผู้หญิงด้วย คือ มีนโยบายที่จะปรับปรุงประเทศสยามให้มีความเจริญทัดเทียมกับประเทศทางตะวันตก ตามนโยบายปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย ตั้งแต่รัชกาลที่ 4-6 เนื่องจากต้องการให้ประเทศพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมของตะวันตก สิ่งหนึ่งที่จะชี้ให้เห็นถึงความเจริญได้ก็คือฐานะของผู้หญิงในประเทศ ดังนั้นจึงเปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้รับการศึกษา ซึ่งในระยะแรกก็เปิดให้สตรีในวังก่อนโดยให้มิชชันนารีเข้ามาสอน ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงสร้างโรงเรียนสุนันทาลัยเป็นโรงเรียนสตรีแห่งแรก ในพ.ศ. 2433 ในสมัยรัชกาลที่ 6 ออกพระราช

¹⁸ นิธิ เอียวศรีวงศ์, ปากไก่และใบเรือ : ความเป็นมาของวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ต้นรัตนโกสินทร์. (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2527). อ้างถึงใน ยศ สันตสมบัติ, แม่หญิงสยามตัว ชุมชนและการค้าประเพณีในสังคมไทย. (กรุงเทพฯ : บริษัทเคล็ดไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2, 2535), หน้า 121-122.

¹⁹ อมรสิริ สันต์สุรติกุล และจิรติ ดิงศภักดิ์, "FEMINISM : จากก้าวแรกจนถึงวันนี้...", สตรีทัศน์. (ปีที่ 1 ฉบับที่ 3 สิงหาคม- ตุลาคม, 2526), หน้า 29.

บัญญัติประถมศึกษา เปิดโอกาสให้ชายและหญิงชาวบ้านเข้าเรียน การเปิดประเทศทำให้มีการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศมากขึ้นกว่าที่ผ่านมา ประเทศตะวันตกเข้ามามีอิทธิพลมากขึ้น มีการอพยพของชาวจีนแผ่นดินใหญ่เข้ามาทำงานและตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยมากขึ้นเรื่อย ๆ และไม่สามารถเป็นอิสระจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจแบบอาณานิคมไปได้ จนในที่สุดในสมัยรัชกาลที่ 5 เพื่อให้ไทยสามารถรอดพ้นจากการยึดครองของประเทศตะวันตก จึงได้ทำการเลิกไพร่และทาสเร่งพัฒนาประเทศให้ทันสมัยทัดเทียมกับประเทศตะวันตก ได้นำเอาอุดมการณ์แม่ศรีเรือนเข้ามาใช้ ที่ผู้หญิงควรจะอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน ความเป็นกุลสตรีและการรักษาวนสงวนตัว การรวมศูนย์อำนาจทางการเมืองการปกครอง และสร้างอุดมการณ์ในเรื่องความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของประเทศ การแพร่กระจายวัฒนธรรมจากส่วนกลางเข้าไปยังส่วนต่าง ๆ ของประเทศผ่านระบบการศึกษาแผนใหม่ ซึ่งก็รวมถึงอุดมการณ์แม่ศรีเรือนนี้ด้วย การเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้หญิงที่มีจุดเริ่มต้นจากชนชั้นสูง ที่เน้นความงามแบบตะวันตก การแต่งกาย การเข้าสังคม การแบ่งแยกผู้หญิงออกจากมิติทางเศรษฐกิจ การเมือง การสร้างพื้นที่ให้ผู้หญิงอยู่ในบ้าน ให้สนใจแต่ในเรื่องความสวยงาม การแต่งกาย กิริยามารยาท การเป็นกุลสตรี บทบาทในครอบครัวและการเอาอกเอาใจสามี ทำให้สถานภาพของผู้หญิงตกต่ำลง และการที่รัชกาลที่ 6 ได้มีการออกพระราชบัญญัติประถมศึกษา บังคับให้เด็กชายหญิงต้องไปโรงเรียน การขยายโอกาสทางการศึกษานี้ ยังเป็นการขยายอุดมการณ์ของชนชั้นปกครองที่ยึดถือเรื่องอุดมการณ์แม่ศรีเรือน ที่เน้นให้ผู้หญิงอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน เป็นการขยายอุดมการณ์ในเรื่องผู้หญิงของชนชั้นปกครองลงไปสู่ชนชั้นอื่น ๆ ของสังคมด้วย²⁰

ในอดีตที่ผ่านมาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในส่วนภูมิภาค กับในเขตเมืองหลวงแตกต่างกันอย่างชัดเจน การสร้างอุดมการณ์ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประเทศ ก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมสองแบบ คือ วัฒนธรรมราชบุรี กับวัฒนธรรมหลวง ความแตกต่างทางวัฒนธรรมย่อมเป็นอุปสรรคต่อการสร้างความเป็นอันหนึ่งเดียวกัน จึงทำให้มีความพยายามสร้างวัฒนธรรมที่เป็นมาตรฐานเดียว การสร้างอุดมการณ์ความเป็นกุลสตรี การรักษาพรหมจรรย์ การเน้นเรื่องกิริยามารยาท สมบัติผู้ดี การผูกผู้หญิงไว้ที่ความงามและความอ่อนโยนนุ่มนวล ซึ่งอาจจะปฏิบัติได้ในหมูชนชั้นสูง แต่สำหรับในสตรีชนบทที่ต้องทำงานในไร่นา ค้าขาย ทำให้เกิดการแบ่งแยกสตรีออกเป็นสองพวก คือสตรีที่สามารถปฏิบัติตนได้ตามแบบมาตรฐานใหม่ของสังคม ได้รับการยกย่องว่าเป็น กุลสตรี เป็นผู้ดี ซึ่งหมายถึงเป็นผู้มีบุญวาสนาดี กับการดูถูกผู้หญิงที่ต้องทำงานหนักมือไม้

²⁰ นิภา จีรภัทร์, "การควบคุมเรื่องเพศในผู้หญิงไทยปัจจุบัน : กรณีศึกษาการควบคุมเรื่องเพศในวัยรุ่น", หน้า 65-66.

หยาบกระด้าง ไม่นุ่มนวล ไม่อ่อนโยนให้กลายเป็นพวกที่ต่ำต้อย เป็นผู้หญิงชั้นต่ำ การสร้างบรรทัดฐานทางวัฒนธรรมเพื่อความทันสมัย และเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประเทศ ได้กลายเป็นเครื่องมือที่ทำให้ผู้หญิงด้อยกว่าผู้ชายมากขึ้นด้วยการถูกเหยียดหยามจัดประเภทผู้หญิงด้วยกันเอง ทำให้ผู้หญิงไม่เพียงจะถูกดูถูกจากผู้ชายอย่างเดียว แต่ทำให้ถูกกดโดยผู้หญิงด้วย²¹

จอมพล ป. กับนโยบายเรื่องผู้หญิง

จากการที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม กำหนดนโยบายสร้างชาติเป็นแกนนำในการบริหารประเทศนั้น จะพบว่า จอมพล ป. ได้ให้ความสำคัญแก่ผู้หญิงเป็นพิเศษ โดยมีการประกาศออกเป็นกฎหมายพระราชบัญญัติและประกาศกระทรวง แก่ระเบียบปฏิบัติที่เกี่ยวกับผู้หญิง มีการจัดตั้งองค์การการบริหารที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิง ตลอดจนมีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมหลาย ๆ อย่างของสังคมไทยอันเป็นการยกระดับฐานะและศักดิ์ศรีของผู้หญิงให้สูงกว่าที่เคยเป็นมาแต่เดิม สรุปนโยบายได้ดังต่อไปนี้ คือ 1. ต้องการยกฐานะให้ผู้หญิงไทยมีรูปสมบัติตามแบบผู้หญิงสมัยใหม่ กล่าวคือ ผู้หญิงไทยจะต้องรู้จักแต่งกายให้ทันสมัยอยู่เสมอ รู้จักทำอารมณ์ให้ร่าเริงแจ่มใสอยู่เป็นนิจ รู้จักบำรุงร่างกายให้มีสุขภาพดี เพื่อที่จะสามารถเป็น “แม่พันธุ์” ที่ดี และเป็นกำลังในการสร้างชาติทั้งในจำนวนและสุขภาพ 2. ต้องการยกฐานะให้ผู้หญิงไทยมีความสามารถในสังคม ตามแบบฉบับของผู้หญิงตะวันตก กล่าวคือในระดับครอบครัวผู้หญิงจะต้องเป็นผู้ที่ให้กำลังใจและอยู่เบื้องหลังความสำเร็จของสามี รู้จักแสวงหาความรู้และรู้จักประกอบอาชีพการงานเพื่อเลี้ยงดูครอบครัวอีกแรงหนึ่ง ในยามสงครามก็สามารถช่วยเหลือประเทศชาติโดยการเป็นกำลังสำคัญในการรบ หรือเป็นกำลังสนับสนุนแก่แนวหน้า 3. ต้องการให้ผู้หญิงไทยได้รับการยกย่องและได้รับการปฏิบัติจากสังคมอย่างมีศักดิ์ศรีและมีสิทธิเท่าเทียมชาย กล่าวคือ ในระดับครอบครัว สามีจะต้องยกย่องให้เกียรติภรรยาของตน ภรรยาต้องอยู่ในฐานะเพื่อนคู่คิดมิตรคู่ใจไม่ใช่คนรับใช้²²

ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีการจัดตั้งสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิงขึ้นในสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ เมื่อปี 2486 โดยมีท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม เป็นแกนสำคัญ อันนับเป็นจุดเริ่มต้นการเคลื่อนไหวเพื่อสตรีที่เป็นไปอย่างเป็นทางการ สำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิงนี้นับ

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 67.

²² นันทิรา ขำภิบาล, นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงในสมัยสร้างชาติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-2487. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530, หน้า 67-69.

เป็นที่รวมของบรรดาผู้นำสตรีในสาขาต่าง ๆ สมัยนั้นไว้มากมาย ข้อคิดเห็นของสตรีดังกล่าวที่ผ่านมาจากหน่วยงานนี้เป็นที่ยอมรับและได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลมากพอควร นับได้ว่าเป็นจุดเริ่มแรกที่สตรีเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดวัตถุประสงค์และทิศทางการบริหารประเทศ ในลักษณะที่เป็นกลุ่มก้อนขึ้นก่อนกว่าเดิม อันมีผลในการปรับสถานภาพสตรีในความเป็นจริงให้สูงขึ้น เช่น มีการแต่งตั้งให้มีผู้แทนสตรีเข้าร่วมในการแก้ไขปรับปรุงประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ในส่วนที่เกี่ยวกับครอบครัว แต่เนื่องจากการรวมตัวกันยังไม่ค่อยเป็นกลุ่มก้อนเวลาเปลี่ยนตัวผู้นำทำให้ขาดความต่อเนื่อง แต่ก็ยังพอมีเหลืออยู่บ้าง คือ มีสมาคมส่งเสริมวัฒนธรรมหญิงหรือสมาคมสตรีของแต่ละจังหวัดซึ่งเกิดขึ้นอย่างแพร่หลายในยุคนั้น และตกทอดมาจนปัจจุบันนี้ นับได้ว่าเป็นที่รวมของบรรดาสตรีชั้นผู้นำในแต่ละจังหวัด วัตถุประสงค์ นโยบาย และกิจกรรมของสมาคมเหล่านี้แตกต่างกันแปรไปตามตัวนายกสมาคมซึ่งมักได้แก่ ภรรยาผู้ว่าราชการจังหวัดเกือบทั้งสิ้น โดยมุ่งไปในลักษณะสังคมสงเคราะห์²³

รัฐบาลไทยสมัยจอมพล ป. ได้พยายามส่งเสริมลัทธิชาตินิยมในหมู่คนไทย เพื่อประโยชน์ของการสร้างชาติในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ปราบปรามการณ์ที่มองเห็นได้ทั่วไปก็คือ การส่งเสริมลัทธิชาตินิยมเพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สร้างเอกลักษณ์ของความเป็นไทยและต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ไปด้วยพร้อม ๆ กัน การที่ประเทศจีนกลายเป็นประเทศที่มีการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ เป็นปรากฏการณ์ที่น่าสะพรึงกลัวและรัฐบาลจะต้องป้องกันไม่ให้ประเทศไทยเป็นเช่นนั้น วัฒนธรรมไทยหลาย ๆ อย่างได้รับการอนุรักษ์และฟื้นฟู รวมทั้งการนำเอาพุทธศาสนามาสืบสร้างเป็นสัญลักษณ์ของประเทศ²⁴ นอกจากนั้น จอมพล ป. มีนโยบายการผสมกลมกลืนคนจีนให้เข้ากับสังคมไทยได้บ้าง คนจีนบางคนพยายามผสมกลมกลืนเพราะคิดว่าถ้ายังคงรักษาความเป็นคนจีนไว้ก็จะถูกกีดกันและเลือกปฏิบัติ จึงพยายามแต่งงานกับคนไทย เรียนหนังสือและทำตัวเป็นคนไทย²⁵ จากการที่จอมพล ป. มีนโยบายกลืนชาติแบบนี้ อาจเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ค่านิยมในเรื่องพรหมจรรย์ของไทย ถูกตีความอย่างเคร่งครัดไปเป็นอย่างเงินมากขึ้น

²³ คณะทำงานวางแผนพัฒนาสตรีระยะยาว, "สถานภาพและบทบาทของสตรี", รายงานวิจัยเพื่อจัดทำแผนพัฒนาสตรีระยะยาว. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2526), หน้า (3-17).

²⁴ อมรา พงศาพิชญ์, วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), หน้า 185.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 214.

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติกับนโยบายเรื่องผู้หญิง

ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2504 มีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม เป็นเครื่องกำหนดแนวทางการพัฒนาประเทศ แผนฉบับที่หนึ่ง – สอง (2504-14) ถือว่าสตรีเป็นส่วนที่ไม่แตกต่างจากประชากรอื่น การวิเคราะห์ปัญหาในแผนฉบับที่สาม (2515-19) ที่ให้เห็นปัญหาสตรีในแง่ที่แตกต่างจากประชากรอื่นได้ชัดเจน ทำให้มีการระบุปัญหาขึ้น และเป็นผลให้มีการแยกสตรีเป็นอีกกลุ่มเป้าหมายหนึ่งที่จะต้องเร่งพัฒนาในแผนฉบับที่สี่ (2520-24) การกำหนดวัตถุประสงค์หลัก นโยบาย และแนวทางในการพัฒนาสตรีชัดเจนยิ่งขึ้นในแผนฉบับที่ห้า (2525-29)²⁶ แต่แผนพัฒนาสตรีนั้นเพียงแต่ชี้ประเด็นปัญหา โดยไม่ได้ระบุให้ชัดเจนว่าจะบรรเทาปัญหาเหล่านั้นอย่างไรและเมื่อไร อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าเสียดายว่า แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2532-2534) และฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) มิได้กำหนดให้สตรีเป็นกลุ่มเป้าหมายพิเศษเช่นเดียวกับที่ระบุไว้ในแผนพัฒนาฉบับที่ 5 อีกทั้งยังมีได้กล่าวถึงสตรีเป็นการเฉพาะแต่อย่างใดด้วย²⁷ และเนื้อหาส่วนใหญ่ก็ค่อนข้างเน้นหนักไปในด้านสวัสดิภาพ และสวัสดิการเป็นส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตามในช่วงเวลาดังกล่าว ก็ได้มีการการจัดทำแผนพัฒนาสตรีในรายละเอียดในลักษณะเป็นแผนประกอบในทุกช่วงพัฒนา จนถึงแผนพัฒนาฉบับที่ 8 มีกระบวนการเปิดกว้างให้ประชาชนมีส่วนร่วม จึงได้เกิดการเปลี่ยนแปลงแนวคิดทิศทางของแผนพัฒนาใหม่ ทำให้ประเด็นพัฒนาสตรีได้รับความสำคัญอย่างเด่นชัดเป็นครั้งแรก ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเพราะประชาชนที่เป็นสตรีจำนวนไม่น้อย ได้มีส่วนร่วมในการร่างแผนพัฒนาฉบับที่ 8 อยู่ด้วย²⁸

แผนพัฒนาฉบับที่ 3 (2515-19) ได้ขยายขอบเขตของแผนออกไปโดยเพิ่มความสำคัญในการพัฒนาส่วนภูมิภาค การเตรียมความพร้อมเพื่อสนับสนุนการรักษาความมั่นคงแห่งชาติ และเน้นการวางนโยบายในด้านกรวางแผนประชากร กำลังคน และการมีงานทำขึ้นอย่างจริงจังเป็นครั้งแรก ความผันผวนทางเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากสาเหตุทั้งภายในและภายนอก ประกอบกับผล

²⁶ คณะทำงานวางแผนพัฒนาสตรีระยะยาว, “สถานภาพและบทบาทของสตรี”, รายงานวิจัยเพื่อจัดทำแผนพัฒนาสตรีระยะยาว. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2526), หน้า (3-3).

²⁷ สุริยา ทอมสัน, สตรีผู้นำการเปลี่ยนแปลง : ก้าวไปสู่สังคมที่เท่าเทียมระหว่างหญิงชาย, เอกสารประกอบการประชุมเรื่องสตรีผู้นำการเปลี่ยนแปลง, (สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายเพื่อการพัฒนา, 2537), หน้า 15.

²⁸ ศรีสว่าง พ่วงศ์แพทย์, “สองทศวรรษงานพัฒนาสตรีในประเทศไทย”, ขบวนการสตรีไทยในศตวรรษที่ 21, หน้า 13-14.

ผลิตที่เป็นสินค้าส่งออกประเภทหลักขายไม่ได้ราคา และการลดค่าใช้จ่ายของสหรัฐอเมริกาในประเทศไทย เหล่านี้เป็นตัวเน้นให้เห็นปัญหาของสตรีในแง่ที่แตกต่างจากประชากรอื่นได้อย่างชัดเจน เช่น ปัญหาการที่สตรีในชนบทหันเข้ามาประกอบอาชีพที่เสี่ยงต่ออันตรายหรือไม่เหมาะสมในเมือง เพื่อให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้น เพราะอาชีพดั้งเดิมคือเกษตรกรรมประสบความแร้นแค้น ทั้งจากการขาดการพัฒนาทางเทคโนโลยีเพื่อต่อต้านกับภัยธรรมชาติ และจากการขาดมาตรการควบคุมการเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง สาเหตุสำคัญของปัญหาเช่นนี้เนื่องมาจากการขาดโอกาสในการเรียนรู้ จึงไม่สามารถปรับเปลี่ยนความสามารถของตนไปสู่อาชีพอื่น ๆ ที่เหมาะสมหรือมีหลักประกันความมั่นคงได้ แผนสามนี้รัฐบาลจึงได้เริ่มเล็งเห็นความสำคัญที่จะต้องสนับสนุนสตรีในเรื่องการศึกษา รายได้ และความมั่นคงในการทำงาน ตลอดจนสวัสดิการด้านสุขภาพอนามัย และการวางแผนครอบครัว โดยระบุว่าเป็นปัญหาที่จะต้องแก้ไขแต่ก็มิได้แยกออกเป็นหัวข้อเฉพาะ²⁹

นอกจากนั้นในช่วงเดียวกันนี้ หน่วยงานที่มีไซรัฐบาลก็มีงานเด่น ๆ เกี่ยวกับสตรี อันมีผลกระทบต่อสภาพรวมหลายชิ้น ได้แก่ การรณรงค์เพื่อแก้ไขกฎหมายและข้อบังคับต่าง ๆ ที่สตรียังเป็นฝ่ายเสียเปรียบ อันเป็นผลให้มีการแก้กฎหมายแพ่งและพาณิชย์เพื่อให้สตรีมีสิทธิเท่าเทียมบุรุษในการทำนิติกรรมเกี่ยวกับทรัพย์สินหลังสมรส ในเหตุหย่า ในอำนาจการปกครองบุตร ในการตัดสินใจเลือกอาชีพ และเลือกถิ่นที่อยู่ ซึ่งสำเร็จเรียบร้อยแล้ว และที่กำลังดำเนินการอยู่ได้แก่ กฎหมายเกี่ยวกับการทำแท้งให้กว้างขึ้น เพื่อให้สตรีผู้มีครรภ์มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพื่อป้องกันปัญหาสังคมอันเกิดตามมาเสียตั้งแต่จุดเริ่มต้น³⁰

สำหรับแผนพัฒนาฉบับที่ 4 (2520-24) นั้น การปรับปรุงสาระสำคัญในด้านนี้และแยกไว้เป็นหัวข้อเฉพาะเรื่องบทบาทของสตรีในการพัฒนาประเทศ ถือเป็นส่วนหนึ่งของเรื่องการพัฒนาสังคม มีการสรุปให้เห็นสภาพปัญหาทั่วไป เพื่อวิเคราะห์ให้เห็นปัญหา แล้วจึงเสนอแนวทางแก้ไข โดยแบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ ด้านการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้เป็นพื้นฐานด้านเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ โดยการให้โอกาสแก่สตรีเท่าเทียมกับชาย และการสนับสนุนให้มีการฝึกอาชีพ

²⁹ คณะทำงานวางแผนพัฒนาสตรีระยะยาว, "สถานภาพและบทบาทของสตรี", รายงานวิจัยเพื่อจัดทำแผนพัฒนาสตรีระยะยาว, หน้า (3-18)-(3-19).

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า (3-20).

สตรี และทางด้านการปรับปรุงกฎหมายที่ขัดต่อสิทธิความเสมอภาคของสตรี และเพิ่มโทษแก่ผู้ชักนำล่อลวงสตรีไปในทางที่ผิด³¹

แผนพัฒนาฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) ไม่มีการพูดถึงสตรีโดยตรงแต่ได้รวมไว้ในประเด็นสวัสดิการแรงงาน เช่น ให้มีศูนย์ดูแลเด็กสำหรับคนงานในโรงงาน สนับสนุนให้แรงงานหญิงและเด็กมีโอกาสพัฒนาตนเองในรูปแบบต่าง ๆ เพิ่มสิทธิแก่แรงงานหญิงในการลาคลอดและอภิวาลบุตร ซึ่งมีผลสำเร็จในปีพ.ศ. 2539 กฎหมายได้เพิ่มการลาคลอดเป็น 90 วัน แรงรัดการปราบปรามโสเภณีเด็กทั้งชายหญิง รวมทั้งสร้างความเข้าใจแก่พ่อแม่มิให้รู้ถึงอันตรายรอบด้านที่เกิดแก่เด็ก³²

แผนพัฒนาฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) มีประเด็นเกี่ยวกับสตรีมากขึ้นเป็นประวัติการณ์ และเห็นได้ชัดว่า มีการคำนึงถึงสิทธิสตรีว่าเป็นเรื่องสิทธิมนุษยชนที่มองประเด็นสตรีเชื่อมโยงกับมิติต่าง ๆ อย่างกว้างขวางและครอบคลุม ทั้งมิติความเสมอภาค การพัฒนาและสันติภาพ ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของงานพัฒนาสตรีในระดับสากล³³

รัฐบาลไทยได้เริ่มตระหนักถึงสถานการณ์สตรีมากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อองค์การสหประชาชาติได้กำหนดให้ปี พ.ศ. 2518 เป็นปีสตรีสากล และช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2519-2528 เป็นทศวรรษสตรี ในฐานะที่ประเทศไทยเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติจึงได้รับหลักการของปีสตรีสากล และส่งผู้แทนไปร่วมประชุมระดับนานาชาติที่ประเทศเม็กซิโก ผลการไปร่วมประชุมครั้งนั้นทำให้การพัฒนาสตรีได้รับความสนใจมากขึ้น รัฐบาลได้แต่งตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจเพื่อจัดทำแผนพัฒนาสตรีระยะยาว (พ.ศ. 2525-2544) ขึ้น แผนนี้นับว่าเป็นแผนที่สมบูรณ์กว่าแผนพัฒนาสตรี 5 ปี เนื่องจากได้ระบุแนวทางพัฒนาสตรีทุกกลุ่มเป้าหมาย โดยในช่วง 20 ปีนี้ ได้กำหนดเครื่องชี้วัดในการกำหนดนโยบาย แต่แผนดังกล่าวไม่ได้กำหนดเป้าหมายเฉพาะกาลที่จะสอดแทรกเข้าไปในแผนพัฒนาสตรี 5 ปีได้ นอกจากนั้นยังมีได้กำหนดมาตรการสำหรับการดำเนินงานตามแผนไว้ด้วย³⁴

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า (3-20).

³² ศรีสว่าง พัววงศ์แพทย์, "สองทศวรรษงานพัฒนาสตรีในประเทศไทย", ขบวนการสตรีไทยในศตวรรษที่ 21. (กรุงเทพฯ : มูลนิธิผู้หญิง, 2543), หน้า 12.

³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.

³⁴ สุธิรา ทอมสัน, สตรีผู้นำการเปลี่ยนแปลง : ก้าวไปสู่สังคมที่เท่าเทียมระหว่างหญิงชาย. หน้า 15.

ผู้หญิงกับผลกระทบจากการพัฒนาประเทศ

จากการพัฒนาประเทศเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม และการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ ที่มุ่งเน้นการพัฒนาด้านการผลิต และภาคอุตสาหกรรม ทำให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจของไทย เปลี่ยนแปลงไปอย่างมหาศาล ภาคพาณิชย์กรรม และการบริการขยายตัวขึ้น แรงงานจากภาค เกษตรกรรมและชนบทได้หลั่งไหลเข้ามาทำงานในภาคเมือง และภาคอุตสาหกรรมต่าง ๆ อย่างไม่ ขาดสาย ทำให้โครงสร้างแรงงานเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะสัดส่วนของแรงงานหญิง ในภาค เศรษฐกิจต่าง ๆ พบว่า แรงงานหญิงในภาคเกษตร มีจำนวนลดลงจากร้อยละ 87.6 ในปี 2513 มา เป็นร้อยละ 58 ในปี 2531 ร้อยละ 48.26 ในปี 2534 และเหลือร้อยละ 46 ในช่วงปี 2537-2539³⁵

การเติบโตของภาคเศรษฐกิจนอกภาคเกษตรกรรม ซึ่งมีการขยายตัวในอัตราสูงในช่วง 10 ปี ก่อนปี 2540 ส่งผลให้สตรีมีโอกาสได้รับการจ้างงานอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในภาคอุตสาหกรรมสินค้าส่งออกที่ทำรายได้เข้าประเทศ 5 อันดับแรก คือ การผลิตสิ่งทอและเสื้อผ้าสำเร็จรูป อุปกรณ์ไฟฟ้า คอมพิวเตอร์และชิ้นส่วน อัญมณีและเครื่องประดับ การผลิตอาหารกระป๋องและกึ่ง สดแช่แข็ง และแผงวงจรไฟฟ้า ซึ่งในอุตสาหกรรมเหล่านี้แรงงานหญิงมักจะเผชิญปัญหาความไม่ มั่นคงในการทำงาน ขาดการพัฒนาความรู้ฝีมือการทำงาน ปัญหาสุขภาพความปลอดภัยในที่ ทำงานและความด้อยอำนาจในการรวมตัวกันต่อรอง³⁶

ผลกระทบจากการพัฒนาเศรษฐกิจที่เน้นการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมและภาคเมือง ทำให้ ผู้หญิงมีส่วนร่วมในเชิงเศรษฐกิจมากขึ้น ผู้หญิงถูกดึงออกมาจากบ้าน และจากชนบท และการเข้า มาทำงานของผู้หญิงเหล่านี้ งานที่ผู้หญิงทำก็สอดคล้องกับบทบาทความเชื่อในเรื่องที่ผู้หญิงควร จะเป็น คือ เข้ามาทำงานในภาคบริการ หรือภาคอุตสาหกรรมที่เกี่ยวกับบทบาทดั้งเดิมของผู้หญิง รัฐบาลยังมีนโยบายส่งเสริมการลงทุน และดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศ โดยใช้ความเชื่อเก่าใน เรื่องคุณสมบัติของกุลสตรี ความเป็นผู้หญิงที่สงบเสงี่ยม อ่อนโยนเชื่อฟัง อารมณ์อ่อนไหวให้เป็น ประโยชน์ต่อเจ้าของทุน ดังเช่นกรณีประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้ใช้ลักษณะดังกล่าว สำหรับการควบคุมแรงงานและสร้างบรรยากาศดึงดูดการลงทุน³⁷ และการที่ผู้หญิงเข้ามาทำงาน ในภาคอุตสาหกรรมมากขึ้นเป็นเพราะนโยบายของรัฐในช่วงหนึ่งมองว่าผู้หญิงไม่ใช่เกษตรกร และ

³⁵ บัณฑิตย์ วนชัยเศรษฐ์, การต่อสู้ของขบวนการแรงงานสตรีไทย. (กรุงเทพฯ : บริษัทเอดิสันเพรส โพรดักส์ จำกัด, 2542), หน้า 2.

³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5-6.

³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

ภาคอุตสาหกรรมมากขึ้นเป็นเพราะนโยบายของรัฐในช่วงหนึ่งมองว่าผู้หญิงไม่ใช่เกษตรกร และการพัฒนาการเกษตรก็เน้นการพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับผู้ชาย และไม่ได้พัฒนาเกษตรกรที่เป็นผู้หญิง เพราะคิดว่าผู้หญิงมีหน้าที่ในการดูแลทำงานบ้าน

การที่ผู้หญิงต้องออกมาทำงานนอกบ้าน โดยที่ต้องรับผิดชอบภาระหน้าที่ในบ้านตามแบบฉบับของผู้หญิงที่ดี ทำให้ผู้หญิงต้องทำงาน 2 กะ คือ งานในบ้านและงานนอกบ้าน และในวัฒนธรรมไทยในบางพื้นที่ เช่น ภาคเหนือ และภาคอีสาน ยังคงคาดหวังให้ลูกสาวเป็นคนรับภาระเรื่องความอยู่รอดของครอบครัว และการที่ครอบครัวไทยยังให้ความสำคัญกับลูกชาย และหากว่าทรัพยากรมีจำกัด ครอบครัวไทยก็จะทุ่มเททรัพยากรที่มีอยู่ของบ้านไปให้ลูกชายเรียนหนังสือ ทำให้ผู้หญิงมีโอกาสทางการศึกษาน้อยกว่าชาย ทำให้ต้องทำงานเป็นแรงงานไร้ฝีมือ และเมื่อไม่มีทางเลือกก็ส่งผลให้ผู้หญิงกลุ่มหนึ่งต้องออกมาประกอบอาชีพค้าประเวณี ผู้หญิงกลุ่มนี้ได้กลายเป็น “ผู้หญิงไม่ดี” และก็ถูกสังคมประณาม และนโยบายของรัฐก็ไม่ได้ให้ความสำคัญกับผู้หญิงกลุ่มนี้ มองว่าปัญหาโสเภณีเป็นปัญหาที่ควรปราบไม่ใช่ขจัดให้หมดไป และกฎหมายต่าง ๆ ในช่วงนี้ก็ยังคงเป็นการลงโทษโสเภณีเพียงฝ่ายเดียว โดยไม่ได้เอาผิดกับผู้ที่มาใช้บริการ

ผู้หญิงกับความงาม

สังคมไทยมีคำกล่าวที่ว่า “นารีมีรูปเป็นทรัพย์” และมักจะมองว่าการรักสวยรักงามเป็นเรื่องที่เป็นธรรมชาติของผู้หญิง ผู้หญิงถูกคาดหวังให้ต้องงดงามผ่านวรรณกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะในสตรีสูงศักดิ์ จำนวนภรรยาเป็นตัวบ่งบอกถึงฐานะและบารมีของผู้ชาย ความงามของผู้ชายก็จัดว่าเป็นส่วนประกอบหนึ่งของบารมี เช่น จากไตรภูมิอภินิหาร³⁸ นางงามเป็นหนึ่งในองค์ประกอบเจ็ดประการที่ช่วยเสริมบารมีฐานะความเป็นกษัตริย์ ในขณะที่ความงามของผู้หญิงสามัญชนไม่ได้ถูกกล่าวถึง การให้ความสำคัญกับความงามของผู้หญิงเริ่มในสมัยจอมพล ป.³⁹ นโยบายของรัฐบาลจอมพล ป. ยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลิกภาพและการแต่งกายของผู้หญิง (ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้ได้เริ่มมาตั้งแต่สมัยการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยในสมัยรัชกาลที่ 4-6) เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เน้นความงามแบบตะวันตก บรรยายการพัฒนาความงามตามแบบตะวันตก ส่งผลให้รัฐ

³⁸ สุภัตรา กอบกิจสุขสกุล, ภาพประเวศนางสาวไทย (พ.ศ. 2477-2530), วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531, หน้า 42. อ้างถึงใน วารุณี ภูริสินสิทธิ์, “ความเป็นผู้หญิงในสังคมไทย”, www.geocities.com/miduniv2546/.

³⁹ วารุณี ภูริสินสิทธิ์, “ความเป็นผู้หญิงในสังคมไทย”, www.geocities.com/miduniv2546/.

บาลจัดการประกวดนางงามขึ้นมา เมื่อปี พ.ศ. 2477 จุดประสงค์หลักของการประกวดครั้งนั้น เพื่อเรียกร้องความสนใจจากประชาชนในการเผยแพร่การปกครองตามระบอบประชาธิปไตย และในยุคต่อมานโยบายพัฒนาสตรี ทำให้เกิดความตื่นตัวในการปรับปรุงบุคลิกภาพและลักษณะของผู้หญิง รัฐบาลให้ความสนใจส่งเสริมการประกวดนางงาม โดยเห็นว่าเป็นเครื่องมือในการพัฒนาร่างกายของผู้หญิงให้แข็งแรงสวยงาม และ ยังเป็นการใช้ตำแหน่งนางงามเพื่อนำไปสู่กิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ แต่เมื่อสังคมไทยเริ่มพัฒนาเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมโลกมากขึ้น การจัดการประกวดนางงามก็กลายเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เอกชนลงทุน และมาตรฐานความงามนับวันก็จะเป็นแบบตะวันตกมากขึ้น⁴⁰

จากการประกวดนางงามทำให้ประชาชนสนใจกับความงามของผู้หญิงมากขึ้น โดยเฉพาะตัวของผู้หญิงเอง ผู้หญิงปัจจุบันให้ความสำคัญกับสรีระของตัวเอง รวมถึงการแต่งตัวมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ผู้หญิงที่เป็นนางงามกลายเป็นแบบฉบับที่ผู้หญิงทั่วไปอยากเป็น คือเป็นผู้หญิงที่มั่นใจและกล้าแสดงออกมากขึ้น และจากการที่สังคมไทยได้ตีค่าความงามของผู้หญิงทางกายภาพเป็นสำคัญ ผู้หญิงที่มีลักษณะตรงตามมาตรฐานของสังคมมักจะได้รับ ความสนใจจากเพศตรงข้าม และจากค่านิยมของสังคมที่ให้ความสำคัญกับความงามของผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงเริ่มให้ความสนใจกับสรีระและความงามของตนเอง รวมทั้งการแต่งตัวเพื่อให้สวยงามด้วย แต่ในขณะเดียวกันก็มีกลุ่มผู้หญิงบางกลุ่มออกมาต่อต้านการประกวดนางงาม และค่านิยมความงามของผู้หญิงว่าเป็นการกดขี่และลดคุณค่าความเป็นมนุษย์ของผู้หญิงลงไป

จากการเรียกร้องสิทธิสตรีของกลุ่มผู้หญิงหัวก้าวหน้า และกลุ่มผู้หญิงในองค์กรเอกชนต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องส่งผลให้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้กล่าวถึงความเสมอภาคของหญิงชายไว้ในหมวด 3 สิทธิเสรีภาพของชนชาวไทย มาตรา 30 บัญญัติว่าบุคคลย่อมเสมอภาคกันในกฎหมาย และได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน และชายหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน การปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล เพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ สภาพทางร่างกาย หรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญจะกระทำมิได้ มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรค หรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถให้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกันบุคคลอื่น ย่อมไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติ

⁴⁰ ชลธิชา พันธุ์พานิช, สิทธิคุณค่าของความเป็นมนุษย์กับการประกวดนางงาม, วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537, หน้า 2-3.

โดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม⁴¹ จากบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญคงไม่สามารถเป็นหลักประกันถึงความเท่าเทียมกันของหญิงและชายได้ เพราะยังมีมิติทางสังคมและวัฒนธรรมที่ส่งผลให้เกิดความไม่เท่าเทียมกัน

นอกจากนี้ในยุคข้อมูลข่าวสารในปัจจุบัน สังคมเริ่มมองว่าวัฒนธรรมจากต่างประเทศได้หลั่งไหลเข้ามาในสังคมไทยทำให้เกิดปัญหาสังคมต่างๆ มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องพฤติกรรมทางเพศที่มีรูปแบบหลากหลาย คนเริ่มมีพฤติกรรมทางเพศในช่วงอายุที่เด็กลงและเปิดเผยมากขึ้น ผู้หญิงเริ่มไม่เห็นความสำคัญในการรักษาพรหมจรรย์ไว้จนถึงวันแต่งงาน การทดลองอยู่ก่อนแต่งงาน เด็กผู้หญิงที่กำลังเรียนมีเพศสัมพันธ์กับเพื่อนชาย และการที่มีนักเรียนนักศึกษาค้าประเวณี ซึ่งล้วนลดทอนความเชื่อของสังคมไทยที่ว่า ผู้หญิงที่ค้าประเวณีเป็นผู้หญิงยากจนและด้อยการศึกษา ผู้หญิงที่เป็นนักเรียนนักศึกษาเป็นอนาคตของชาติ มีความรู้ไม่น่าจะมาทำสิ่งเหล่านี้ และมองว่าเด็กไม่ควรจะรู้เรื่องเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร และการกระทำแบบนี้ทำให้เกิดปัญหาสังคมอื่น ๆ ตามมา เช่น การท้องโดยไม่ได้แต่งงาน และการทำแท้ง ผลจากการสำรวจข้อมูลของสวนดุสิตโพล และคณะนักศึกษาศรีวิภาของสถาบันราชภัฏสวนดุสิต ทำให้สังคมตกใจกับสิ่งที่เกิดขึ้น และมองว่าปัญหานี้เกิดจากค่านิยมที่ผิด และการพุ่งเฟ้อของนักศึกษา⁴² และการแต่งตัวของวัยรุ่นในยุคปัจจุบันที่มีการเปิดเผยรูปร่างมากขึ้น มีการแต่งกายตามแฟชั่นทำให้ผู้ใหญ่ในสังคมเริ่มวิตกกังวล ภายใต้อธิบายว่า “การแต่งกายของวัยรุ่นที่รับเอาอิทธิพลมาจากตะวันตกได้ทำลายวัฒนธรรมอันดีงามของไทยลงไป” และมองว่าการแต่งกายในรูปแบบนี้จะนำไปสู่ความรุนแรงทางเพศ เช่นการข่มขืนได้ การกระทำต่าง ๆ เหล่านี้ของผู้หญิงในสังคม โดยเฉพาะหญิงวัยรุ่นเป็นการละเมิดกรอบเรื่อง ความเป็นผู้หญิงดี ออกไป สังคมเป็นห่วงว่าผู้หญิงวัยรุ่นปัจจุบันได้พยายามทำตัวให้เหมือนผู้หญิงไม่ตีมากขึ้น ทั้งในเรื่องพฤติกรรมทางเพศและการแต่งกาย และได้มีการแสดงความห่วงใยในเรื่องนี้ผ่านทางสื่อต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์

⁴¹ วันทนี วาสิกะสิน, สังคมสงเคราะห์ ทฤษฎีและการปฏิบัติงาน (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543) หน้า 160.

⁴² “เจาะใจวัยรุ่นอะอน์เรตเอ็กซ์ ชายตัวเพื่ออยู่รอด”, มติชนรายวัน (วันพุธ ที่ 20 มิถุนายน 2544) : 13.

3.1 การเปลี่ยนแปลงให้ความหมายเรื่อง “ผู้หญิงไม่ดี” ของสังคม

การเปลี่ยนแปลงให้ความหมายเรื่อง “ผู้หญิงไม่ดี” ของสังคมในที่นี้ ได้ทำการศึกษาการเปลี่ยนแปลงในประเด็นดังนี้ คือ ค่านิยมพรหมจรรย์และการรักษานวลสงวนตัว ความเป็นแม่ศรีเรือน และความเป็นภรรยาที่ดี และบทบาทความเป็นแม่

ค่านิยมพรหมจรรย์และการรักษานวลสงวนตัว

ตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์เป็นต้นมาค่านิยมพรหมจรรย์และการรักษานวลสงวนตัวนี้เป็นส่วนหนึ่งของลักษณะของผู้หญิงที่ดี ที่จะต้องยึดถือไปจนกว่าจะแต่งงาน ดังจะเห็นได้จากคำสอนต่าง ๆ ทั้งในวรรณกรรม สุภาสิต หรือคำสอนพื้นบ้าน กลายเป็นความคาดหวังของสังคมที่มีต่อผู้หญิงและเป็นคุณค่าที่ใช้ประเมินผู้หญิง เช่น ในวรรณกรรมอีสานล้วนแต่พบว่า การรักษานวลสงวนตัวของผู้หญิงเป็นเรื่องที่สำคัญ และจากการรักษานวลสงวนตัวนี้จะทำให้มีเทวดาคุ้มครอง จะได้ผัวดี ลูกดี⁴³ ในวรรณกรรมล้านนาก็สะท้อนผ่านเนื้อหาของวรรณกรรมที่ให้ผู้หญิงรักษานวลสงวนตัว ถ้าไม่ทำผลที่ตามมานอกจากจะไม่ดีกับตนเองแล้ว ยังส่งผลให้เกิดอาเพศในสังคม บ้านเมืองประสบกับความแห้งแล้งประชานอดอยากสังคมมีโรคภัยระบาด⁴⁴ แม้ว่าผู้หญิงถูกสอนในวรรณกรรมต่าง ๆ ให้รักษาความบริสุทธิ์ไว้จนแต่งงาน แต่เมื่อพิจารณาแล้วจะพบว่าขัดแย้งกับสิ่งที่ปฏิบัติอยู่จริง แม้แต่ในวรรณกรรมเอง พบว่าตัวเองผู้หญิงและผู้ชายหลักๆ มีความสัมพันธ์ทางเพศก่อนที่จะแต่งงาน หรือสู้ออกจากผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงเป็นจำนวนมาก⁴⁵

นอกจากนี้ยังมีความแตกต่างระหว่างการยึดถือและการปฏิบัติ ระหว่างผู้หญิงชนบทกับผู้หญิงชนชั้นสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องพรหมจรรย์ของผู้หญิง คือโดยทั่วไปแล้วสังคมที่มีความสลับซับซ้อนมีการแบ่งแยกชนชั้นวรรณะ ความเหลื่อมล้ำต่ำสูงในสังคม การเป็นเจ้านาย เชื้อพระวงศ์ ความร่ำรวย และความแตกต่างระหว่างฐานะมาก จะมีความเข้มงวดเกี่ยวกับบรรทัดฐานและ

⁴³ พิชัย ศรีภูไฟ, สตรีในวรรณกรรมอีสาน, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2532. อ้างถึงใน วารุณี ภูริสินสิทธิ์, “ความเป็นผู้หญิงในสังคมไทย”, www.geocities.com/miduniv2546/.

⁴⁴ เรื่อง จันดีะมา อ้างใน ศิริรัตน์ อาสนะ, สตรีในวรรณกรรมล้านนา, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2529, หน้า 229. อ้างถึงใน วารุณี ภูริสินสิทธิ์, “ความเป็นผู้หญิงในสังคมไทย”, www.geocities.com/miduniv2546/.

⁴⁵ วารุณี ภูริสินสิทธิ์, “ความเป็นผู้หญิงในสังคมไทย”, www.geocities.com/miduniv2546/.

วิถีปฏิบัติเกี่ยวกับเพศสัมพันธ์มาก คือ ยิ่งสังคมมีความแตกต่างทางชนชั้นมากเท่าใด ความเข้มงวดกวดขันในเรื่องเพศก็มีมากขึ้น ชนชั้นสูงจะมีความเข้มงวดกวดขันกับความเสื่อมเสีย หรือการแปดเปื้อนอันเกิดจากการมีเพศสัมพันธ์กับชนชั้นต่ำกว่า ผู้หญิงในกลุ่มชนชั้นสูงถูกห้ามเด็ดขาดมิให้เกสือกกั้วกับชนชั้นต่ำกว่า ไม่มีเสรีภาพในการคบหาสมาคมการออกนอกบ้าน ไม่มีสิทธิในการเลือกคู่ครอง ผู้หญิงกลายเป็นส่วนหนึ่งของการเมืองภายในชนชั้น เป็นกลไกในการสืบทอดอำนาจ ทำให้เกิดความจำเป็นในการผูกขาดเพศสัมพันธ์ของผู้หญิงในชนชั้นเอาไว้ด้วยมโนทัศน์เรื่องความบริสุทธิ์ หรือพรหมจารี การรักษาวลสงวนตัว อยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน กฎเกณฑ์อื่น ๆ เพื่อควบคุมการมีเพศสัมพันธ์อย่างเคร่งครัด⁴⁶

ในทุกสังคมที่ผู้หญิงต้องมีบทบาทในการช่วยกันทำมาหากิน หรือบทบาทที่ออกหน้าออกตาได้ในสังคม พรหมจรรย์ของผู้หญิงไม่ค่อยมีความสำคัญมากเท่ากับสังคม เช่น จีนโบราณและอินเดียโบราณ เป็นต้น แม้ในสังคมเดียวกันเอง ชนชั้นที่ถือธรรมเนียมยกย่องพรหมจรรย์ของผู้หญิงอย่างแน่นแฟ้น ก็มักเป็นชนชั้นสูงของสังคมกลุ่มน้อย ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่ไม่ใช้ประโยชน์จากเพศหญิงเลย จึงได้สร้างประเพณีให้ผู้หญิงอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน⁴⁷

ในท้องถิ่นชนบท โอกาสที่ชายหญิงจะมีความสัมพันธ์ทางเพศกันก่อนแต่งงานมีโอกาสได้มาก เช่น ในทุ่งนา ป่าเขา หรือแม้แต่ในน้ำ และก็มีจำนวนไม่น้อยที่อยู่ในลักษณะข่มขืน บางคนถึงกับกล่าวว่า หญิงสาวน้อยคนนักในหมู่บ้านที่จะเป็นผู้หญิงบริสุทธิ์ก่อนแต่งงาน หญิงสาวบางคนเคยมีความสัมพันธ์ทางเพศมาแล้วหลายครั้ง หรืออาจเคยทำแท้งมาก่อนแต่งงานก็เป็นได้ ในหมู่หญิงสาวบางกลุ่มก็ไม่สู้เคร่งครัดนักกับค่านิยมทางเพศที่ควบคุมโดยผ่านความเชื่อเรื่องผีปู่ย่า เพราะ “ตราบไตที่แม่ไม่รู้ ผีปู่ย่าก็ไม่รู้เช่นกัน”⁴⁸

⁴⁶ ยศ สันตสมบัติ, มนุษย์กับวัฒนธรรม. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537), หน้า 98.

⁴⁷ ไชลทิพย์ จารุภูมิ และอรอนงค์ สวัสดิ์บุรี, “การศึกษาคอลลัมน์ปัญหาของสตรีในสื่อสิ่งพิมพ์”, ภาพลักษณ์ของผู้หญิงในสื่อมวลชน. กาญจนนา แก้วเทพ บรรณาธิการ, (กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535), หน้า 279.

⁴⁸ นิภา จีรภัทร์, การควบคุมเรื่องเพศในผู้หญิงไทยปัจจุบัน : กรณีศึกษาการควบคุมเรื่องเพศในวัยรุ่น. หน้า 47.

การสมรสในวัฒนธรรมไทยนั้นเกิดจากการมีเพศสัมพันธ์กัน การเลือกคู่ก่อนข้างเป็นอิสระของหนุ่มสาว การพาหนีก็นับเป็นพิธีสมรสของไทย ถือเป็นเรื่องปกติ ไม่ต้องอับอาย อีก 6 เดือนก็จะกลับมาขอขมาพ่อแม่ การทอังก่อนแต่งของไทยก็ถือเป็นเรื่องปกติ ตราบใดที่มี“ผิว” เพราะความเป็นผิวเมียเกิดจากการมีเพศสัมพันธ์กันนั่นเอง นอกจากนี้การจุดผู้หญิงไปทำเมียถือเป็นส่วนหนึ่งของการเลือกคู่ของไทย เมื่อตกเป็นของฝ่ายชายก็จะอยู่ด้วยกัน แต่ผู้ชายที่จุดผู้หญิงได้จะต้องเป็นผู้มีอิทธิพลพอสมควร เนื่องจากครอบครัวไทยมองว่าผู้หญิงเป็นเกียรติยศของครอบครัว ต้องปกป้องไว้ไม่ให้ถูกลูบคม ดังนั้น ธรรมเนียมไทยเท่านั้นที่ได้ยึดถือว่าพรหมจรรย์ของผู้หญิงเป็นคุณค่าอย่างเดียวของผู้หญิง เพราะประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศไทยแต่โบราณมาไม่ได้ถือปฏิบัติ คนธรรมดาไม่ได้มองเห็นพรหมจรรย์ของผู้หญิงว่าเป็นคุณค่าเพียงอย่างเดียวของผู้หญิง เมียคือคนที่ร่วมทุกข์ร่วมสุขและเป็นหุ้นส่วนชีวิตอันเท่าเทียมกันและกันในทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม ในประวัติศาสตร์ไทยจึงไม่ค่อยพบการยึดถือพรหมจรรย์ของผู้หญิงเป็นเรื่องสุดขั้วอดในหมู่สามัญชน⁴⁹ และไม่ใช่เงื่อนไขในการที่ผู้ชายจะให้เลือกผู้หญิงไปเป็นภรรยา และการที่ผู้หญิงจะมีสามีมากกว่าหนึ่งคนในชีวิตไม่ใช่เรื่องผิดปกติแต่ประการใด (แต่ต้องมีครั้งละหนึ่งคน) เพราะฉะนั้นพรหมจรรย์ของผู้หญิงไม่สำคัญเท่ากับการซื้อสัตย์ต่อสามีของตน⁵⁰

การให้ความสำคัญกับพรหมจรรย์ และการรักษานวลสงวนตัวของผู้หญิงอย่างเคร่งครัดปรากฏขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมาโดยรับเอาความเชื่อในเรื่องเพศแบบวิกตอเรียน⁵¹ (victorian sexuality) ที่เป็นคติคิดค่านิยมของราชวงศ์อังกฤษ สมัยวิกตอเรีย โดยในอังกฤษสมัยนั้นก็ได้รับ อิทธิพลของราชสำนักจีนซึ่งนอกจากอังกฤษแล้วยังเข้าครอบงำราชสำนักตะวันตกอีกด้วย ที่ชื่นชมการดื่มชาและการใช้ถ้วยชามแบบ “China” รวมถึงการแต่งกายมิดชิดห่มห่อร่าง

⁴⁹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “ชุดรากวัฒนธรรมทางเพศของสยาม พาหนะ-ทอังก่อนแต่ง คือไทยแท้”, ปากกอกอไฟ สตีฟ, ฉบับ “เช็กส์ที่ขอบธรรม (ท่า)” (ปีที่ 2 ฉบับที่ 4 กันยายน 2544) : 1.

⁵⁰ วารุณี ภูริสินสิทธิ์, “ความเป็นผู้หญิงในสังคมไทย”, www.geocities.com/miduniv2546/.

⁵¹ ความเชื่อในเรื่องเพศแบบวิกตอเรียน (victorian sexuality) หมายถึง ความเชื่อที่ว่าเพศสัมพันธ์ที่ถูกต้องคือเพศสัมพันธ์แบบที่มีการแต่งงานและเพื่อก่อให้เกิดการผลิตทายาท กิจกรรมทางเพศนอกเหนือจากสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ย่ำแย่ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงาน การคบชู้ รักร่วมเพศ การร่วมรักทางปาก หรือแม้แต่การสำเร็จความใคร่ด้วยตนเอง และมีการนำเอาเรื่องเพศมาเป็นดัชนีชี้วัดมาตรฐานทางศีลธรรม ผู้หญิงไม่ควรจะเรียนรู้เรื่องเพศและไม่ควรจะมีความต้องการทางเพศ โดยจะให้ความสำคัญกับการดูแลบ้านเรือน การเป็นภรรยาและการเป็นแม่ ผู้หญิงควรจะทำตามบทบาทที่สังคมกำหนดไว้ เป็นเพียงผู้ตามที่ดีและเป็นเพียงผู้รองรับความต้องการของผู้ชาย อังใน ยศ สันตสมบัติ, แม่หญิงสี่ชายตัว ชุมชนและการค้าประเวณีในสังคมไทย, หน้า 73-77.

ภายทั้งหมดด้วย จะกลายเป็นวัฒนธรรมสากลมีผลบังคับต่อนานาชาติทั่วโลก คติค่านิยมที่แปลกปลอมเหล่านี้ จะถูกราชสำนักไทยนำเข้ามาเผยแพร่ เพราะความจำเป็น ถ้าไม่ทำตาม ก็จะถูกยึดครองเป็นอาณานิคม⁵²

นอกจากนั้นการที่สังคมไทยได้รับอิทธิพลของคตินิยมของวัฒนธรรมจีน เพราะสังคมไทยมีคนจีนร่วมอยู่ด้วยเป็นจำนวนมาก จนคติไทยกับคติจีนที่ใกล้เคียงกันถูกชักจูงไปตีความอย่างจีนเสมอ ๆ ด้วย เช่น เรื่องการรักษนวลสงวนตัวของหญิง สังคมจีนให้ความสำคัญกับการรักษนวลสงวนตัวของผู้หญิงอย่างที่สุด ซึ่งถือเป็นหน้าที่ของลูกผู้หญิงจีนให้ปกป้องความบริสุทธิ์ของตนยิ่งกว่าชีวิต เพราะคุณค่าในความเป็นผู้หญิงก่อนการแต่งงานอยู่ที่การรักษาพรหมจารีไว้ให้สามี คุณสมบัติอย่างอื่นก็ต้องมี เช่น การเป็นแม่บ้าน การประกอบอาหาร เย็บปักถักร้อย ฯลฯ แต่ถ้าขาดเรื่องพรหมจารีแล้วคุณค่าของหญิงจีนก่อนแต่งงานก็จะหมดสิ้นไปด้วย เป็นสตรีที่ไร้คุณสมบัติของเมียที่ดีไปอย่างสิ้นเชิง คติเกี่ยวกับการรักษนวลสงวนตัวของไทยนั้น ไม่เกี่ยวกับพรหมจารีหรือหน้าที่ของสตรีใด ๆ ทั้งนั้น แต่เป็นเรื่องของ “สิทธิ” ของหญิงไทยทุกคน โดยเฉพาะหญิงที่มีสามีแล้วมากกว่ายังไม่มี ส่วนการจะเลือกใช้สิทธิหรือละสิทธินี้ขึ้นอยู่กับตัวของหญิงเองโดยลำพัง สิทธิในการรักษนวลสงวนตัวของหญิงไทยจึงสัมพันธ์กับหญิงที่มีครอบครัวเป็นหลัก คือ ห้ามไม่ให้ชายอื่นมาล่วงละเมิดสิทธินี้ และยังเป็นสิทธิส่วนตัวของหญิงไทยทุก ๆ คน คือ ห้ามไม่ให้ใครมาล่วงล้ำก้ำกินทั้งนั้น⁵³

จะเห็นได้ว่าค่านิยมพรหมจรรย์และการรักษนวลสงวนตัวของหญิงไทยนั้น สังคมไทยมองว่าเป็นสิ่งที่ผู้หญิงควรจะปฏิบัติ แต่ระดับของความเข้มงวดในเรื่องนี้มักจะใช้กับผู้หญิงชนชั้นสูงมากกว่าผู้หญิงชาวบ้าน ผู้หญิงชาวบ้านจึงมีอิสระในเรื่องเพศมากกว่า และความเข้มงวดในเรื่องนี้มีมากขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่มีนโยบายพัฒนาประเทศให้ทันสมัย โดยรับเอาความคิดเรื่องเพศแบบวิคตอเรียนเข้ามาและขยายอุดมการณ์นี้ผ่านระบบการศึกษาแผนใหม่ และได้ทำให้สังคมไทยในสมัยต่อมารับเอาคุณค่านี้ว่าเป็นสิ่งที่ผู้หญิงต้องปฏิบัติ ถ้าละเมิดออกไปก็จะกลายเป็นผู้หญิงไม่ดี สิ่งที่สะท้อนความเชื่อในเรื่องพรหมจรรย์ของผู้หญิงอย่างหนึ่งคือนิยายไทย สุริย์ สุวรรณภาค ได้ทำการศึกษาานิยายที่แต่งขึ้นในช่วง พ.ศ. 2444-2501 พบว่า พรหมจรรย์เป็นคุณค่าที่สำคัญของ

⁵²ธาวิต สุขพานิช, 108 เรื่องที่หญิงไทยควรรู้ (แต่ไม่เคยรู้ เพราะหลงนึกว่ารู้ ๆ ตีกันอยู่แล้ว). (นนทบุรี : สำนักพิมพ์พ็อกเก็ตส์ พลับลิค, 2544), หน้า 16.

⁵³เรื่องเดียวกัน, หน้า 31-34.

ผู้หญิง⁵⁴ แม้ในนวนิยายหลังจากนั้นส่วนใหญ่หรือแทบทุกเรื่อง นักเอกต้องเป็นสาวบริสุทธิ์ก่อนแต่งงาน ยกเว้นถูกพระเอกปล้ำเสียก่อน ค่านิยมนี้ถูกซึมซับเข้าสู่สังคม ทำให้พรหมจารีของผู้หญิงถูกให้ค่าประหนึ่งว่าเป็นคุณค่าทั้งหมดของความเป็นผู้หญิง และต้องเก็บไว้มอบให้แก่ผู้ชายในวันแต่งงาน และกลายเป็นความรู้และความคาดหวังที่สังคมมีต่อผู้หญิงอย่างจริงจังมาจนถึงทุกวันนี้⁵⁵

อย่างไรก็ตามการในสังคมปัจจุบันการมีเพศสัมพันธ์ก่อนการแต่งงาน และการอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยา ก็ได้มีเพิ่มมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็มีแรงต่อต้านจากสังคมอยู่อย่างมาก ดังจะเห็นจากวิทยานิพนธ์ของ อชลิยา อภิวณิชย์กุล ที่ศึกษาเรื่อง “การอยู่กินกับฉันท์สามีภรรยา โดยไม่มีการจดทะเบียนสมรส” โดยสรุปว่ากฎหมายไทยยังไม่ได้คุ้มครอง และรับรอง และประเทศที่รับรองความสัมพันธ์ฉันท์สามีภรรยาโดยมิได้จดทะเบียนสมรส เป็นประเทศที่ใช้กฎหมายจารีตประชาชนนับถือศาสนาคริสต์ และใช้ระบบกฎหมายเดี่ยวเดี่ยวเมียเดี่ยวอย่างเคร่งครัด และการหย่าร้างทำได้ยาก ต่างกับประเทศไทยที่ใช้กฎหมายลายลักษณ์อักษร คนส่วนใหญ่นับถือพุทธที่มีได้เน้นระบบเดี่ยวเดี่ยวเมียเดี่ยวอย่างเคร่งครัด ดังนั้นการแก้ไขกฎหมายเรื่องนี้จึงไม่เหมาะสม เพราะมีสภาพสังคมที่ต่างกัน⁵⁶ ซึ่งจะเห็นได้ว่าคนในสังคมน่าจะมีพฤติกรรมทางเพศกันก่อนแต่งงานมากขึ้น โดยเฉพาะผู้หญิงจึงได้มีการหยิบยกเรื่องนี้มาศึกษา

ในประเด็นเรื่องเพศสัมพันธ์ของผู้หญิงและการรักษานวลสงวนตัวนี้ การที่ผู้หญิงเริ่มปฏิบัติต่างไปจากกรอบค่านิยมเดิม อาจเป็นเพราะว่าผู้หญิงบางกลุ่ม เช่น ผู้หญิงชนบทได้ออกจากบ้านไปทำงานในเมืองมากขึ้น กฎเกณฑ์ที่เคยควบคุมเพศสัมพันธ์ของผู้หญิงจึงไม่เข้มแข็งเหมือนก่อน และจากสภาพสังคมที่ผู้หญิงออกสังคมกันมากขึ้น ทำให้มีโอกาสในการพบปะกับเพศตรงข้ามมากขึ้น รวมทั้งการที่ผู้หญิงมีการศึกษาสูงขึ้น ทำให้ไม่ยอมรับค่านิยมที่เป็นแบบทวิมาตรฐานแบบเดิม ตัวอย่างเช่น ในประเด็นเรื่องโสเภณีที่สังคมมองว่าเป็นผู้หญิงไม่ดี เป็นผู้หญิงที่ไม่ได้ปฏิบัติตนตามมาตรฐานทางเพศของสังคม และนโยบายของรัฐที่เน้นการจับกุมหญิงโสเภณี ในทศวรรษ

⁵⁴ สุรีย์ สุวรรณภาค, บทบาทของสตรีในด้านสิทธิทางเพศ : ศึกษาจากนวนิยายในช่วง พ.ศ. 2544-2501, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2529. อ้างถึงใน วารุณี ภูริสินสิทธิ์, “ความเป็นผู้หญิงในสังคมไทย”, www.geocities.com/miduniv2546/.

⁵⁵ วารุณี ภูริสินสิทธิ์, “ความเป็นผู้หญิงในสังคมไทย”, www.geocities.com/miduniv2546/.

⁵⁶ อชลิยา อภิวณิชย์กุล, การอยู่กินกับฉันท์สามีภรรยาโดยไม่มีการจดทะเบียนสมรส, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.

2530 ผู้หญิงโสเภณีถูกมองแบบได้รับความเห็นใจมากขึ้น ว่าพวกเธอเป็นโสเภณีเพราะความจำเป็น และผู้หญิงโสเภณีเองก็พยายามอธิบายการกระทำของตนเองว่า เป็นเพราะพวกเธอต้องการรักษาความเป็นลูกที่ดีทำให้พวกเธอต้องมาเป็นโสเภณี เป็นเพราะเธอต้องการรักษาความเป็นผู้หญิงดีอีกส่วนเอาไว้ และนโยบายของรัฐเองก็เริ่มมีมุมมองเปลี่ยนไป โดยในปี พ.ศ. 2539 มีการแก้ไขพระราชบัญญัติปราบการค้าประเวณี โดยเพิ่มโทษกับแขกที่รับบริการทางเพศกับหญิงที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี⁵⁷

ในเรื่องการรักษาวลสงวนตัวของผู้หญิง ในยุคหลังนี้เริ่มมีมิติเรื่องการแต่งกายเข้ามาเกี่ยวข้อง คือ การให้ความสำคัญกับความงามของผู้หญิงตั้งแต่ในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ที่ให้ผู้หญิงไทยต้องรู้จักแต่งตัวให้สวยงามทันสมัยอยู่เสมอ⁵⁸ การเน้นค่านิยมความงามและการแต่งกายของผู้หญิงในยุคต้น ๆ เป็นการรับเอาความคิดแบบ วิคทอเรียนจากตะวันตกที่ต้องมิดชิด เรียบร้อย (ทั้งที่ในสมัยก่อนผู้หญิงชาวบ้านไทยบางครั้งก็ไม่ได้สวมเสื้อ) จนกระทั่งเมื่อเกิดการประกวดนางงามขึ้นก็ยิ่งทำให้ผู้หญิงหันมาสนใจกับความงาม ทั้งทางสรีระและการแต่งกายให้สวยงามและทันสมัย และการรับเอาวัฒนธรรมการแต่งกายที่มีการเปิดเผยรูปร่างมากขึ้นจากประเทศตะวันตก ทำให้ผู้หญิงไทยบางกลุ่มเริ่มมีการเปลี่ยนการแต่งกายที่ต้องมิดชิดเรียบร้อย ตามแบบที่เคยรับมา ตั้งแต่สมัยการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย รวมทั้งกระแสเรียกร้องสิทธิสตรีในผู้หญิงตะวันตกและจากการที่ผู้หญิงไทยมีการศึกษาสูงขึ้น มีอาชีพและหน้าที่การงานดีขึ้น มีอิสระมากขึ้นกว่าเมื่อก่อน ทำให้ค่านิยมเรื่องเพศและการแต่งกายของผู้หญิงเริ่มเสรีมากขึ้น ซึ่งก็ส่งผลกับการแต่งกายของผู้หญิงไทยหรือวัยรุ่นไทยในยุคหลัง ๆ และสังคมก็เริ่มวิตกกังวลว่าผู้หญิงสมัยใหม่ไม่รักษาวลสงวนตัว แต่งตัวเปิดเผยรูปร่างมากเกินไป

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการให้ความหมายเรื่อง “ผู้หญิงดี ผู้หญิงไม่ดี” ของสังคมในยุคข้อมูลข่าวสารในปัจจุบันนี้ ค่อนข้างจะมีความขัดแย้งหลากหลายกว่าในยุคก่อนหน้า โดยเฉพาะในเรื่องพฤติกรรมทางเพศ และการแต่งกายของผู้หญิง คือ คนในสังคมกลุ่มหนึ่ง ยังมีความเห็นว่าผู้หญิงที่ดีควรจะต้องรักษาพรหมจรรย์ไว้จนวันแต่งงาน ผู้หญิงควรจะต้องมีความรักษาวลสงวนตัวไม่แต่งตัวเปิดเผยรูปร่างมากเกินไป กับคนอีกกลุ่มหนึ่งที่ไม่ได้มองเห็นว่าเรื่องเพศเป็นเรื่องที่ต้องปกปิด และพรหมจรรย์ของผู้หญิงไม่ได้มีค่ามากไปกว่าความสามารถของผู้หญิงเอง และในเรื่องการแต่งตัว

⁵⁷ ผาสุก พงไพจิตร, “การค้าประเวณีในประเทศไทย”, หวย ชอง ป๋อน ยาน้ำ เศรษฐกิจนอกกฎหมายกับนโยบายสาธารณะในประเทศไทย. (เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์สรสวิน ซิลด์เวอร์มบุดส์, 2543), หน้า 82.

⁵⁸ วารุณี ภูริสินสิทธิ์, “ความเป็นผู้หญิงในสังคมไทย”, www.geocities.com/miduniv2546/.

ของผู้หญิงก็เป็นแฟชั่น การยึดติดอยู่กับมายาคติเรื่องการหมั้นขึ้นที่ว่าผู้หญิงต้องแต่งตัวโป๊แล้วจะโดนหมั้นขึ้น จากสถิติผู้หญิงที่โดนหมั้นขึ้นไม่ได้แต่งตัวโป๊ และก็ไม่ได้ไปเดินในที่เปลี่ยว การหมั้นขึ้นกว่าครึ่งมาจากคนที่รู้จักและคุ้นเคยของผู้หญิง และเกิดขึ้นในบ้าน และในหลายกรณีผู้ที่ถูกหมั้นขึ้นเป็นเด็กที่ไม่ได้มีความยั่วยวนทางเพศเลย⁵⁹ การที่ผู้คนคอยควบคุมตรวจสอบพฤติกรรมทางเพศของผู้หญิง โดยไม่ตั้งคำถามกับพฤติกรรมทางเพศของผู้ชายนั้นเป็นเรื่องที่ไม่ยุติธรรม หรือหากเห็นว่าคุณานิยมนี้เป็นสิ่งที่ดี ก็ควรจะให้มีการใช้กับทั้งผู้ชายและผู้หญิง ไม่ควรจะตัดสินพฤติกรรมของหญิงและชายโดยใช้ มาตรฐานที่แตกต่างกัน

ความเป็นแม่ศรีเรือนและภรรยาที่ดี

สังคมไทยตั้งแต่ต้นยุครัตนโกสินทร์เป็นต้นมา ผู้หญิงต่างถูกคาดหวังให้มีความเป็นแม่ศรีเรือน และเป็นภรรยาที่ดี บทบาททั้งสองนี้ต่างมีความเกี่ยวเนื่องกัน คือ คุณสมบัติอย่างหนึ่งของการเป็นภรรยาที่ดี คือต้องเป็นแม่ศรีเรือน ซึ่งหมายถึง ผู้หญิงจะต้องเป็นผู้ที่ดูแลกิจการภายในบ้านเรือนและคนในบ้าน ต้องเก่งในเรื่องการทำอาหารจนถึงกับมีคำพูดว่าเสน่ห์ปลายจวักผัวรักจนตัวตาย หรือว่าถ้าจะเลือกลูกสาวบ้านไหนแต่งงานด้วยต้องฟังเสียงตำน้ำพริก เป็นต้น การเลือกภรรยาต้องดูกันที่ฝีมือการทำอาหาร การดูแลบ้านเรือน ภรรยาที่ดีต้องซื่อสัตย์ต่อสามี เคารพเชื่อฟัง และปรนนิบัติสามี ถ้าถูกสามีทิ้งแสดงว่าผู้หญิงต้องมีข้อบกพร่อง เช่น อาจจะไม่บงกชพร้อมต่อหน้าที่ ถ้าผู้หญิงกล่าวคำละเมิดต่อสามีต้องนำดอกไม้ธูปเทียนมาขอขมา และถือเป็นหน้าที่ของภรรยาที่ต้องทำให้สามีพอใจคำสอนต่าง ๆ ก็กล่าวถึงหน้าที่ของภรรยาที่ต้องปรนนิบัติสามี แต่สามีพึงอนุเคราะห์ภรรยา ซึ่งจะเห็นความแตกต่างระหว่าง หน้าที่ กับ พึง ปฏิบัติ เพราะสิ่งที่ควรจะทำย่อมต่างกับสิ่งที่ต้องทำ

ถึงแม้ว่าผู้หญิงถูกคาดหวังให้เป็นแม่ศรีเรือนและภรรยาที่ดี แต่ในชนชั้นสูงความเป็นแม่ศรีเรือนค่อนข้างจะเข้มงวดกว่าผู้หญิงชาวบ้านทั่วไป ทั้งนี้เห็นได้จากบทบาทแม่ศรีเรือนในวรรณกรรมต่าง ๆ ทั้งนี้เนื่องจากผู้หญิงชาวบ้านต่างเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ และสำหรับผู้หญิงชาวบ้านแล้ว เรื่องการทำอาหารเป็นหน้าที่ของเมีย แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่ถูกให้ความสำคัญ

⁵⁹ จิราภรณ์ ฉิมพิมาย, "โลกความจริงของผู้หญิงวันนี้", นิตยสารเปรียว (ปีถัดหลัง พฤษภาคม 2537) : 227-236. อ้างถึงใน สุรัชย์ ตรงงาม และมูลนิธิเพื่อนหญิง, การเดินทางของนักสู้เพื่อผู้หญิง (จิราภรณ์ ฉิมพิมาย). ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และกัลยาณมิตร, (กรุงเทพฯ : บริษัทเอคิสน์เพรส โปรดักส์ จำกัด, 2542), หน้า 24.

มากไปกว่าการเก่งในเรื่องการทำมาหากิน เช่นใน คติของอีสานสอนไว้อย่างชัดเจนว่า เมียที่ดีต้อง ตักน้ำ ตำข้าว หาน้ำ เย็บปักถักร้อย เลี้ยงหมอน ทอผ้า ย้อมผ้า ย้อมไหม หาหิน รู้เรื่องดนตรี ฟ้อนรำ และที่สำคัญต้องเรียนรู้จารีตประเพณีต่าง ๆ จากผู้เฒ่าผู้แก่⁶⁰ ส่วนในภาคเหนือก็เช่นกัน ผู้ที่เป็นเมียที่ได้รับการยกย่อง คือ ต้องขยันขันแข็ง ทำงานในไร่นา ต้องรู้เรื่องการซื้อขายและแลกเปลี่ยนสินค้า รู้จักประหยัดอดออม มีจิตใจเข้มแข็งไม่หวั่นไหวต่อคำตักเตือน⁶¹ “เสน่ห์ปลายจวัก” ไม่ค่อยอยู่ในความรับรู้ของชาวบ้าน⁶²

คำสอนต่าง ๆ ซึ่งถือเป็นข้อปฏิบัติในการดำเนินชีวิตจำนวนมากได้ให้ความสำคัญกับการเป็นเมียของผู้หญิง ผู้หญิงที่ไม่มีสามีและลูกดูจะไม่มีพื้นที่ใด ๆ ทางสังคม และเนื่องจากการเป็นเมียเป็นชีวิตของผู้หญิงจึงมีคำสั่งสอนจำนวนมากที่เกี่ยวข้องกับการเป็นเมีย และที่สำคัญที่สุดสำหรับการเป็นเมียที่ดีคือการเคารพและปรนนิบัติสามี และมีความซื่อสัตย์ต่อสามี⁶³

จากการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย ทำให้บทบาทความเป็นแม่ศรีเรือนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไป แม่ศรีเรือนในยุคนี้จะหมายถึง ผู้หญิงที่ควรจะทำงานเป็นแม่บ้านแม่เรือนให้สามีหาเลี้ยง มีการแบ่งแยกบทบาทระหว่างงานบ้านกับงานนอกบ้าน และมีการนำเอาบรรทัดฐานนี้ ยึดเยียดให้กับทุกส่วนของประเทศ จึงทำให้เกิดการแบ่งแยกระหว่างผู้หญิงดีที่สามารถปฏิบัติตามบรรทัดฐานใหม่นี้ได้ กับผู้หญิงไม่ดีที่ไม่สามารถปฏิบัติตามได้ ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นชนชั้นต่ำหรือหญิงชาวบ้านที่ต้องทำงานในเชิงเศรษฐกิจเพื่อช่วยเหลือครอบครัว⁶⁴

ในยุคที่จอมพล ป. มีนโยบายในการพัฒนาผู้หญิง นอกจากบทบาทความเป็นแม่ศรีเรือน และภรรยาที่ดีแบบเดิมที่ผู้หญิงต้องปฏิบัติแล้ว แม่ศรีเรือนและภรรยาที่ดีในสมัยนี้ยังต้องเป็นแม่ศรีเรือนที่เก่งทั้งงานในบ้านนอกบ้าน ต้องออกสังคมได้ ต้องเป็นคู่คิดกับสามี และในช่วงต่อ ๆ

⁶⁰ ปรีชา ช้างขวัญยืน, สตรีในคัมภีร์ตะวันออก. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541). อ้างใน พิชัย ศรีภูไฟ, “สตรีในวรรณกรรมอีสาน”. อ้างถึงใน วารุณี ภูริสินสิทธิ์, “ความเป็นผู้หญิงในสังคมไทย”, www.geocities.com/miduniv2546/.

⁶¹ ศิริรัตน์ อาคนะ, สตรีในวรรณกรรมล้านนา. อ้างถึงใน วารุณี ภูริสินสิทธิ์, “ความเป็นผู้หญิงในสังคมไทย”, www.geocities.com/miduniv2546/.

⁶² วารุณี ภูริสินสิทธิ์, “ความเป็นผู้หญิงในสังคมไทย”, www.geocities.com/miduniv2546/.

⁶³ แหล่งเดียวกัน.

⁶⁴ นิภา จีรภัทร์, การควบคุมเรื่องเพศในผู้หญิงไทยปัจจุบัน : กรณีศึกษาการควบคุมเรื่องเพศในวัยรุ่น.

มาที่ผู้หญิงออกไปมีบทบาทออกไปทำงานนอกบ้านมากขึ้น ทั้งจากความจำเป็นทางเศรษฐกิจ และนโยบายของรัฐที่ต้องการพัฒนาผู้หญิงเพื่อให้เข้าสู่ตลาดแรงงาน บทบาทหนึ่งที่ยังได้รับการสนับสนุนก็คือ การเป็นผู้หญิงยุคใหม่ที่ทำงานนอกบ้าน และเริ่มยอมรับการที่ผู้หญิงต้องอยู่เป็นโสดมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากรายงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาทัศนคติและค่านิยมของสตรีไทยเกี่ยวกับการสมรส” โดย ภัสสร ลิมานนท์ ที่มีผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนไม่น้อยที่มีความคิดว่า ผู้หญิงสมัยนี้ไม่จำเป็นต้องแต่งงานก็ได้ ผู้หญิงสมัยนี้เริ่มเห็นการทำงานสำคัญกว่าการมีครอบครัว มองว่าการมีครอบครัวเป็นภาระ รวมทั้งไม่กังวลนักกับการที่ตนเองไม่ได้แต่งงาน ซึ่งก็ค่อนข้างต่างจากค่านิยมเก่า ๆ ว่าผู้หญิงควรจะแต่งงาน แต่ค่านิยมนี้ส่วนใหญ่จะมีในผู้ตอบที่มีระดับการศึกษาสูง และเป็นผู้ที่มีความสามารถพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ⁶⁵

การเปลี่ยนแปลงสถานภาพและบทบาทของผู้หญิงไทยนั้น เกิดขึ้นในสังคมเมืองมากกว่าสังคมชนบท การเสนอภาพของผู้หญิงในงานโฆษณาเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคมได้ ถึงแม้ว่าบทบาทของผู้หญิงในงานโฆษณาจะเสนอบทบาทความเป็นแม่ แม่บ้านของผู้หญิง แต่ก็ให้ความสำคัญกับบทบาทผู้หญิงทำงาน และความสามารถของผู้หญิงมากขึ้น⁶⁶ ซึ่งสื่อมวลชนได้เสนอภาพในลักษณะที่ให้โอกาสกับผู้หญิงทั้งที่บ้านและที่ทำงาน แต่ถึงแม้ผู้หญิงจะเก่งแค่ไหนในการทำงานก็ต้องเป็นเมียและแม่ที่ดีด้วย และนับวันลักษณะของผู้หญิงยุคใหม่ก็ได้รับการยอมรับเพิ่มมากขึ้นในสังคม

บทบาทความเป็นแม่

ผู้หญิงทุกคนเมื่อแต่งงานแล้ว ต่างถูกคาดหวังให้ต้องรับบทบาทของความเป็นแม่ตามมา และถือว่าบทบาทความเป็นแม่ถือเป็นหน้าที่ตามธรรมชาติของผู้หญิง เป็นบทบาทหน้าที่อันยิ่งใหญ่ โดยเฉพาะความเชื่อของพุทธศาสนาที่ยกย่องบทบาทความเป็นแม่เป็นอย่างมาก⁶⁷ ผู้หญิงที่กำลังจะเป็นแม่จะได้รับความสำคัญในสังคมมาก หน้าที่สำคัญของแม่ก็คือ ให้กำเนิดและอบรม

⁶⁵ ภัสสร ลิมานนท์, การศึกษาค่านิยมของสตรีไทยเกี่ยวกับการสมรส, สถาบันวิจัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539, บทคัดย่อ.

⁶⁶ สุพัตรา ศิริมังคะลา, การศึกษารูปแบบและสถานภาพของผู้หญิงในงานโฆษณา, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534, บทคัดย่อ.

⁶⁷ ดร.ณิ นันตวิริมานนท์, “วิวัฒนาการของขบวนการรณรงค์ประเด็นสตรีในภาคพื้นเอเชียอาคเนย์”, สตรีศึกษา, หน้า 23.

เลี้ยงดูบุตรทั้งชายและหญิง เป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่ลูก เป็นผู้อบรมสั่งสอนลูกให้ประพฤติปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคม เช่น ลูกสาวแม่จะอบรมสั่งสอนให้ทำงานบ้าน และเลี้ยงดูน้อง ๆ เด็กผู้หญิงจะเลียนแบบแม่ ส่วนเด็กชายก็จะสอนโดยยกตัวแบบผู้ชายในอุดมคติให้ลูกปฏิบัติ ผู้หญิงในสมัยก่อนต่างมีความต้องการเป็นแม่ เพราะการเป็นแม่คือการยกสถานภาพของผู้หญิงให้สูงขึ้น

ในวรรณกรรมต่าง ๆ พบว่าบทบาทผู้หญิงกับความเป็นแม่กลับมีน้อย ซึ่งการที่ความเป็นแม่ไม่ค่อยได้รับการพูดถึงมากนัก อาจเป็นเพราะการเลี้ยงดูลูกไม่ใช่บทบาทหน้าที่ของแม่คนใดคนหนึ่งเท่านั้น⁶⁸ ในสังคมประเพณีในสมัยก่อน การตั้งครรรภ์เป็นภาวะแห่งการเฉลิมฉลองของครอบครัว หญิงมีครรภ์เป็นบุคคลสำคัญที่ได้รับการดูแลอย่างเต็มที่จากสามี พ่อแม่และญาติพี่น้อง ได้รับความอบอุ่นและความห่วงใยจากสภาพแวดล้อมข้างเคียง และเด็กที่เกิดมาก็เป็นความรับผิดชอบกันของครอบครัว เครือญาติและชุมชน ภาวะการเลี้ยงดูเด็กได้รับการแบ่งเบาจากญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านและสมาชิกในชุมชน⁶⁹ ในหมู่บ้านชั้นสูงหรือผู้มีฐานะจะมีคนช่วยดูแลเด็กอยู่ตลอดเวลา⁷⁰

ความเป็นแม่ของผู้หญิงเริ่มอยู่เหนือความสำคัญมากขึ้นอย่างชัดเจน ในช่วงยุคสมัยของจอมพล ป.(พ.ศ. 2481-2487) ที่มีนโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงหลายประการ และที่สำคัญประการหนึ่งคือ การเสนอว่าผู้หญิงคือ “แม่พิมพ์ของชาติ” คือเป็นแม่พิมพ์ของลูก ถ้าแม่ดีลูกก็จะเป็นคนดี ซึ่งถือว่าจะช่วยเป็นการสร้างชาติ เพราะฉะนั้นผู้หญิงต้องบำรุงร่างกายเพื่อที่จะสามารถเป็นแม่พันธุ์ที่ดี ผู้หญิงที่ไม่มีลูกถือว่าไม่มีประโยชน์กับประเทศชาติเลย สะท้อนให้เห็นจากข้อความในเรื่องขอให้แก้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว พ.ศ. 2485 ของผู้ใช้นามว่า ศักดิ์ ที่กล่าวว่า “พูดถึงภรรยาที่กอดหมายรับรองเกิดบังเอิญมีอุปสั๊ก ไม่มีลูกหรือมีไม่ได้ ซึ่งจะเรียกกันตรงๆว่าไม่ได้ทำประโยชน์ให้แก่ชาติเลย” กำหนดให้ “ทางฝ่ายชายเป็นผู้หารายได้มาให้ ทางฝ่ายหญิง มีหน้าที่เลี้ยงลูก”⁷¹ แม้หมดยุคสมัยของจอมพล ป. แล้วแต่ันโยบายเหล่านี้ก็ได้ถูกสืบทอดอย่างต่อเนื่องในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการจัดให้มีการประกวดแม่ดีเด่นหรือการกำหนดให้มีวัน

⁶⁸ วารุณี ภูริสินสิทธิ์, “ความเป็นผู้หญิงในสังคมไทย”, www.geocities.com/miduniv2546/.

⁶⁹ ยศ สันตสมบัติ, แม่หญิงสีขาวตัว ชุมชนและการค้าประเวณีในสังคมไทย, หน้า 102-102.

⁷⁰ วารุณี ภูริสินสิทธิ์, “ความเป็นผู้หญิงในสังคมไทย”, www.geocities.com/miduniv2546/.

⁷¹ นันทิรา ขำภิบาล, “นโยบายเกี่ยวกับผู้หญิงไทยในสร้างชาติสมัยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-2487”. อ้างถึงใน วารุณี ภูริสินสิทธิ์, “ความเป็นผู้หญิงในสังคมไทย”, www.geocities.com/miduniv2546/.

แม่ และถูกโฆษณาตามสื่อต่าง ๆ จนทำให้สังคมไทยเห็นว่าความเป็นแม่เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในชีวิตผู้หญิง ผู้หญิงไม่ยอมเป็นแม่หรือไม่ได้เป็นคือผู้หญิงที่ไม่สมบูรณ์⁷²

จะเห็นได้ว่าสังคมในยุคนี้ก็ได้ให้ความสำคัญกับการเป็นแม่อย่างมาก ไม่แตกต่างจากในยุคก่อน แต่สิ่งที่ต่างออกไปก็คือความเป็นแม่ถูกทำให้เป็นคุณค่าที่ผู้หญิงจะต้องยึดถือ แม่จะต้องเป็นผู้เลี้ยงดู อบรม ดูแลลูก ถ้าลูกประพฤติตัวไม่ดี แม่ก็จะถูกตำหนิ เช่น เป็นแม่ประสาอะไรเลี้ยงลูกไม่เป็น หรือ เป็นทำไมไม่ดูแลลูก เป็นต้น ลักษณะของแม่ที่ดีที่ต้องให้ความสำคัญกับลูกเป็นอันดับแรก แม่กระทั่งแม่ที่ออกไปทำงานนอกบ้าน สังคมก็ยังคาดหวังให้แม่ต้องให้ความสำคัญกับลูกมากกว่างาน ซึ่งบทบาทความเป็นแม่ของผู้หญิงในยุคหลัง ๆ นี้ มีภาระหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบมากขึ้น เพราะสภาพสังคมที่ผู้หญิงต้องออกไปทำงานนอกบ้าน ครอบครัวยุคใหม่โดยเฉพาะในเมืองกลายเป็นครอบครัวเดี่ยวที่มีแต่พ่อแม่ลูก ทำให้ภาระการดูแลบุตรตกอยู่ที่ผู้หญิงเพียงคนเดียว ซึ่งต่างจากเมื่อก่อนที่ยังมีญาติพี่น้องและชุมชนคอยช่วยเหลือดูแลบุตร และบทบาทของแม่ก็มีแนวโน้มที่จะเป็นเพื่อนที่เข้าใจลูก ให้คำปรึกษากับลูกได้ทุกอย่าง ความคาดหวังต่าง ๆ เหล่านี้ที่ผู้หญิงที่ดีหรือแม่ที่ดีจะต้องปฏิบัติทำให้ผู้หญิงจำนวนมากเริ่มชลอการแต่งงาน และไม่ต้องการที่จะมีบุตร

3.2 การเปลี่ยนแปลงให้ความหมายเรื่อง "ผู้หญิงไม่ดี" ของนักวิชาการ

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงการให้ความหมายเรื่อง "ผู้หญิงไม่ดี" ของนักวิชาการในครั้งนี้ ได้ทำการศึกษาใน ประเด็นดังต่อไปนี้คือ ค่านิยมพรหมจรรย์และการกักนวลสงวนตัว บทบาทความเป็นแม่ศรีเรือน ความเป็นภรรยาที่ดี และบทบาทความเป็นแม่ โดยคำว่า "นักวิชาการ" ในที่นี้ได้หมายความรวมถึงกลุ่มผู้หญิงหัวก้าวหน้า กลุ่มคนที่ออกมาเรียกร้อง หรือกระทำการเพื่อให้เกิดการปรับปรุงสถานภาพและบทบาททางสังคมของผู้หญิง หรือกลุ่มคนที่ออกมาเรียกร้องเพื่อความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย

หลังจากนโยบายปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย ในช่วงรัชกาลที่ 4-6 ทำให้ผู้หญิงชนชั้นสูงเป็นผู้หญิงกลุ่มแรกที่ได้รับการศึกษา และการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตทำให้ชนชั้นกลางเริ่มเข้ามามีบทบาทแข่งกับพวกขุนนาง ผู้หญิงในชนชั้นนี้จึงมีโอกาสรองลงมาในการศึกษาเล่าเรียน และต่อมาผู้หญิงชนชั้นกลางเหล่านี้ก็ได้กลายมาเป็นกลุ่มคนที่เรียกร้องสิทธิสตรี การพัฒนาที่เปิด

⁷² วารุณี ภูริสินสิทธิ์, "ความเป็นผู้หญิงในสังคมไทย", www.geocities.com/miduniv2546/.

โอกาสให้ผู้หญิงได้รับการศึกษาเช่นนี้ทำให้มีผู้หญิงและนักเขียนชาย เช่น เทียนวรรณ มีบทบาทในการเรียกร้องสิทธิทางการศึกษาให้ผู้หญิง ประเด็นข้อเรียกร้องในสมัยนั้นมี 2 เรื่อง คือ การศึกษาและกฎหมายผัวเดียวเมียเดียว⁷³ ผู้หญิงที่ได้รับการศึกษาในระยะแรกได้ออกวารสาร เช่น กุลสตรีสตรีศัพท์ หญิงไทย สตรีไทย และสยามยุพดี เป็นต้น

นิตยสารกุลสตรี สมัยแรกมีจุดมุ่งหมายเพื่อเผยแพร่ความรู้โดยเฉพาะงานบ้านงานเรือนแก่ผู้หญิง แต่ในขณะเดียวกันก็เรียกร้องให้มีการส่งเสริมโรงเรียนสำหรับผู้หญิงให้มากขึ้น ถึงแม้จะยกย่องนางนพมาศให้เป็นแบบฉบับของผู้หญิงไทย แต่ก็เป็นที่ครั้งแรกที่ได้วิเคราะห์และมองเห็นการแบ่งแยกแรงงานที่ไม่เป็นธรรมทางเพศ และพยายามชี้ว่าหญิงและชายมีหน้าที่แตกต่างกันในสังคม แต่การที่หญิงทำหน้าที่เป็นแม่บ้านนั้น มิได้หมายความว่าหญิงจะต้องมีฐานะด้อยเป็นรองชาย และมองว่าหากผู้หญิงไม่มีการศึกษาแล้วคงจะเป็นแม่ศรีเรือนที่ดีไม่ได้⁷⁴

หนังสือผู้หญิงในระยะต่อมา ส่วนหนึ่งยังคงดำเนินการเรียกร้องเรื่องการศึกษาของสตรีต่อไป แต่ข้อเรียกร้องได้พัฒนาเป็นเรื่องการจัดหลักสูตรการศึกษาของหญิงให้เท่าเทียมกับชาย การเปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้เรียนวิชาอื่น ๆ เช่นผู้ชาย และที่ก้าวหน้านามากคือ “หญิงไทย” ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์รายวันของผู้หญิง (พ.ศ. 2475) แนะนำให้มีการสอน “วิชาความรัก” ในโรงเรียน โดยให้เหตุผลว่าเมื่อผู้หญิงทุกคนต้องมีสามีก็ต้องเลือกสามีที่ดีที่สุด ถ้าไม่มีความรู้เรื่องความรักจะทราบได้อย่างไรว่าผู้ชายรักจริง โดยแบ่งหลักสูตรเป็น 3 ขั้นตอน คือ วิชาพิสูจน์ผู้ชายหรือค่าของความรัก วิชาสงวนความรัก และปิดท้ายด้วยวิชาแม่บ้านการฝีมือ⁷⁵

นอกจากเรื่องเรียกร้องสิทธิทางการศึกษาแล้ว หญิงไทยสมัยนั้นยังเรียกร้องให้มีการออกกฎหมายผัวเดียวเมียเดียว โดยให้เหตุผลว่าระบบชายมีเมียหลายคนทำให้เกิดปัญหาทางสังคมหลายอย่าง เช่น ภรรยาเดิมถูกทอดทิ้ง เกิดความสับสนทางการเงิน การปล่อยปละละเลยเลี้ยงดูลูก เพราะสาววัยรุ่นที่ยากจนยึดอาชีพนี้หารายได้ และการปล่อยปละละเลยเช่นนี้จะทำให้ประเทศมีแต่หญิงเสียคนตั้งแต่เด็กเพิ่มขึ้น การเรียกร้องให้ออกกฎหมายผัวเดียวเมียเดียว และการเปลี่ยนแปลงวิธีการแบ่งสินสมรส ได้ดำเนินเรื่อยมาจนถึงสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง และใน

⁷³ ศิริพร สะโครบาเน็ค, “การเรียกร้องสิทธิสตรีของหญิงไทย(2398-2475)”, สตรีทัศน์. (ปีที่ 1 ฉบับที่ 3 ส.ค.-ต.ค. 2526), หน้า 30.

⁷⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 30-31.

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 31.

ปีพ.ศ. 2478 ก็มีการออกประกาศใช้กฎหมายผู้เดียวเมียเดียวขึ้นในประเทศไทย แต่กฎหมายนี้ไม่ได้ช่วยแก้ความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชาย ให้เสมอภาคกันตามความคาดหวังของผู้หญิงในยุคนั้น เพราะชายยังสามารถสะสมผู้หญิงไว้ได้เช่นเดิม และโสเภณีกลับเติบโตมากยิ่งขึ้น และนอกจากเรื่องการศึกษาและกฎหมายผู้เดียวเมียเดียวแล้ว ผู้หญิงสมัยนั้นยังเรียกร้องให้รัฐเปิดโอกาสให้หญิงเข้ารับราชการมากขึ้น และให้ค่าตอบแทนที่เท่ากับชายในงานประเภทเดียวกัน พร้อมกับขอให้หญิงมีโอกาสรับบำเหน็จเมื่อออกจากราชการแล้ว และเรียกร้องให้มีการเขียนกฎหมายให้ง่ายเพื่อให้ผู้หญิงเข้าใจได้ง่ายขึ้น⁷⁶

ในปี พ.ศ. 2468 ได้มีการพยายามจัดตั้งองค์กรผู้หญิง เพื่อช่วยเหลือแก่หญิงที่อยู่ในระบบโสเภณี และหญิงตกทุกข์ได้ยาก ถึงแม้ว่าสมาคมอุปถัมภ์นารีจะมีได้กำเนิดขึ้น แต่หนังสือผู้หญิงยุคต่อมา เช่น สยามยุพดี (พ.ศ. 2471) ก็มีจุดมุ่งหมายเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสตรี คอยป้องกันเกียรติยศของผู้หญิงไทย ช่วยเหลือแนะนำให้ผู้หญิงมีความเฉลียวในทางอาชีพ การบ้านการเรือน ทางความรู้รอบตัว นอกจากนี้ยังพัฒนาไปจากหนังสือผู้หญิงในยุคแรก ๆ คือ พยายามให้ข่าวเกี่ยวกับการเมืองทั้งในประเทศและต่างประเทศ มีการโจมตีนโยบายกวดขันผู้หญิงของมูสลินี และชี้ให้เห็นว่าผู้หญิงจะต้องต่อต้านกับผู้นำที่เป็นเผด็จการ เพราะผู้นำดังกล่าวจะกดขี่ทาสผู้หญิงให้เป็นทาสของชาย และได้วิจารณ์ผู้ชายที่พยายามเก็บผู้หญิงไว้เป็นเครื่องเล่น⁷⁷

จะเห็นได้ว่า ผู้หญิงหัวก้าวหน้าในยุคแรกนี้มาจากผู้หญิงชนชั้นสูงและชนชั้นกลางที่ได้มีโอกาสในการศึกษาเล่าเรียนทั้งในและต่างประเทศ และประเดิมในการเรียกร้องในระยะนี้ก็ได้แก่โอกาสทางการศึกษา รวมทั้งหลักสูตรการศึกษา และความเท่าเทียมกันทางเพศ โดยเน้นที่ระบบผู้เดียวเมียเดียว และการแก้ไขกฎหมายให้มีความเท่าเทียมกัน เช่น กฎหมายทรัพย์สิน การเน้นประเด็นเรื่องโสเภณี เป็นการมองว่าผู้หญิงโสเภณีเป็นปัญหาที่เกิดจากระบบผู้เดียวหลายเมียเป็นต้น

ต่อมา มีการตั้งองค์กรของผู้หญิงขึ้น และองค์กรผู้หญิงหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง มีการต่อสู้โดยมุ่งประเด็นไปที่ระบบชายเป็นใหญ่ และการเรียกร้องสิทธิสตรีมีรูปแบบประนีประนอม ขอร้องมากกว่าจะเรียกร้องอย่างจริงจัง โดยสาเหตุการต่อสู้นั้น เป็นเพราะมองเห็นปัญหาการเอาเปรียบผู้หญิงยากจนภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ ประกอบกับกระแสการเรียก

⁷⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 32.

⁷⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 32-33.

ร้องต่อผู้ของผู้หญิงในทั่วโลกในช่วงศตวรรษที่ 19 ซึ่งทำให้มีการจัดตั้งสมาคมกรรมกรหญิงขึ้น นอกจากนี้ยังมีการก่อตั้งสมาคมธรรมศาสตร์บัณฑิตหญิงแห่งประเทศไทย ซึ่งถือกำเนิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2493 โดยมีวัตถุประสงค์ คือ ให้คำปรึกษาทางกฎหมายแก่บุคคลทั่วไป ซึ่งถือเป็นงานทางด้านสาธารณะกุศล เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลไปสู่ระบอบเผด็จการทหาร กระแสการเรียกร้องสิทธิสตรีก็เปลี่ยนแปลงไป การเปลี่ยนแปลงฐานะของสตรีเป็นไปในรูปแบบการ “ร้องขอ” มากกว่าจะเป็นการเรียกร้องของผู้หญิงเอง องค์การสตรีเป็นภาพของการรวมกลุ่มของสตรีชั้นสูงและสตรีชั้นกลางที่เข้ามามีบทบาทมากขึ้นในทางเศรษฐกิจ เช่น สมาคมธุรกิจสตรี สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย ฯลฯ การดำเนินกิจกรรมก็เป็นไปในรูปของการร้องขอ โดยอาศัยบารมีของผู้นำองค์กรสตรี⁷⁸

จะเห็นได้ว่า ขบวนการรณรงค์เพื่อความเสมอภาคระหว่างหญิงชายนั้นเริ่มมานานแล้ว โดยช่วงก่อนปี พ.ศ. 2516 นั้น แนวดำเนินการอยู่ในลักษณะการก่อตั้งกลุ่มสตรีที่มุ่งเน้นยกระดับสถานภาพของสตรีโดยอาศัยการดำเนินงานด้านสังคมสงเคราะห์ ทั้งนี้เนื่องจากรัฐบาลมีนโยบายที่จะจำกัดกรอบของกิจกรรมขององค์กรสตรีไม่ให้เกี่ยวข้องกับการเมือง ในระยะต่อมากิจกรรมต่างๆ ก็มุ่งเน้นไปทางด้านงานการพัฒนา⁷⁹ การล้มล้างรัฐบาลโดยมีกลุ่มนักศึกษาเป็นแกนนำในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2516 นั้น เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการรณรงค์เพื่อความเสมอภาคระหว่างหญิงชาย ช่วงเวลานั้นเป็นช่วงของการให้อิสระทางการเมือง เป็นการต่อสู้เรียกร้องการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และในกรณีที่เกี่ยวข้องกับปัญหาของผู้หญิงโดยตรง ผู้หญิงเหล่านี้ได้ศึกษาสภาวะของผู้หญิงไทยด้วยทัศนะใหม่ เช่น การสำรวจปัญหาโสเภณีที่มีจีระนันท์ พิตรปริชา เป็นแกนในยุคนั้น นอกจากการเรียกร้องเพื่อความเสมอภาคทางการเมืองแล้ว ยังเน้นการปลดปล่อยตัวเองของสตรีเพศ ซึ่งเนื้อหาที่รณรงค์ก็จะแสดงความเสียเปรียบของผู้หญิงไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และมีการวิเคราะห์ปัญหาว่าเป็นเพราะความคิดแบบศักดินาสมัยเก่าและจิตสำนึกแบบทุนนิยม การรณรงค์ครั้งใหญ่ในยุคนั้นจึงออกมาในรูปของกลุ่มผู้หญิง 10 สถาบัน มีการ

⁷⁸ กนกพร ศรีอ่อนเที่ยง, ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการของกลุ่มรณรงค์เพื่อพัฒนาสตรีในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540, หน้า 5-6.

⁷⁹ Suteera Thomson and Sheila Thomson, Women and Politics in Thailand : Options for the 1990s. (Gender and Development Research Institute, Bangkok, 1994), p. 7-10. อ้างถึงใน สุริยา ทอมสัน, สตรีผู้นำการเปลี่ยนแปลง : ก้าวไปสู่สังคมที่เท่าเทียมระหว่างหญิงชาย, หน้า 17.

ดำเนินกิจกรรมที่เข้าไปคลุกคลีกับผู้หญิงไทยในระดับพื้นฐาน เช่น ผู้หญิงในโรงงาน เป็นต้น⁸⁰ และช่วงเริ่มต้นของทศวรรษสตรีในปีพ.ศ. 2518 กลุ่มสตรีที่จัดตั้งขึ้นในระยะนี้มุ่งยกระดับสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้หญิง พยายามขจัดกฎหมายต่าง ๆ ที่เลือกปฏิบัติต่อสตรี รวมทั้งพยายามที่จะให้เกิดความเสมอภาคระหว่างหญิงชายในทุก ๆ ด้าน การดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวนี้ เน้นกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ คือ จัดการฝึกอบรม ฝึกกำลังกันเพื่อต่อสู้รณรงค์สร้างเครือข่ายในเรื่องข้อมูล และจัดตั้งศูนย์ที่ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เดือดร้อน ถึงแม้จะได้รับความพยายามที่จะดำเนินการในด้านต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างสถานภาพของสตรีมาอย่างต่อเนื่องก็ตาม ปัญหาต่าง ๆ ที่ผู้หญิงประสบก็ยังไม่เปลี่ยนแปลงหรือลดลงเท่าใดนัก ในขณะเดียวกัน ปัญหาบางประการก็ได้ขยายกว้างขึ้น⁸¹

ขบวนการรณรงค์ขององค์กรสตรีในช่วงหลังปี พ.ศ. 2518 นั้น ได้ปรับกลยุทธ์ในการดำเนินการไปบ้าง เพราะฉะนั้นกิจกรรมในช่วงนี้จะต่างจากที่ผ่านมา ที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การพัฒนาสตรีตามแนวเดิมนั้น เน้นที่ผู้หญิงแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ในปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนจุดมุ่งหมายที่จะแก้ไขปัญหาของผู้หญิงโดยพิจารณาเชื่อมโยงไปถึงผู้ชายด้วย ตัวอย่างของการเปลี่ยนแปลงแนวคิดนี้เห็นได้จากประเด็นเรื่องโสเภณี แต่เดิมนั้นกลุ่มสตรีจะมุ่งแก้ปัญหาโดยการให้การศึกษอบรมผู้หญิงเพื่อสกัดกั้นมิให้ก้าวเข้ามาสู่อาชีพนี้ แต่ปัจจุบันกลุ่มสตรีได้ต่อสู้โดยชี้ให้เห็นถึงด้านอุปสงค์ของปัญหาโสเภณี และเน้นทั้งการให้การศึกษและการลงโทษผู้ชายซึ่งเป็นผู้ให้บริการ⁸²

กลุ่มหรือองค์กรที่ทำงานด้านสตรีในประเทศไทย สามารถจำแนกตามแนวกิจกรรมออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่⁸³ คือ

1. กลุ่มหรือองค์กรที่ต่อสู้ในประเด็นทางกฎหมาย เช่น สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย ซึ่งต่อสู้แก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยกฎหมายครอบครัว ซึ่งรื้อถอน

⁸⁰ กนกพร ศรีอ่อนเที่ยง, ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการของกลุ่มรณรงค์เพื่อพัฒนาสตรีในประเทศไทย, หน้า 7.

⁸¹ สุธีรา ทอมสัน, สตรีผู้นำการเปลี่ยนแปลง : ก้าวไปสู่สังคมที่เท่าเทียมระหว่างหญิงชาย, หน้า 17.

⁸² เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

⁸³ กนกพร ศรีอ่อนเที่ยง, ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการของกลุ่มรณรงค์เพื่อพัฒนาสตรีในประเทศไทย, หน้า 47.

และบัณฑิตวิทยาลัย เสรีภาพของสตรี เนื่องด้วยการสมรส เช่น เรื่องทะเบียนสมรส การทำนิติกรรม ตลอดจนการหย่า และค่าเลี้ยงดูบุตร

2. กลุ่มหรือองค์กรที่ดำเนินกิจกรรมทางด้านพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของสตรี เช่น สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี สมาคมผู้นำเพื่อประโยชน์แห่งประเทศไทย คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ ตลอดจนกระทรวง และกรม กองต่าง ๆ ที่มีงานพัฒนาสตรี ประเด็นของการพัฒนา ได้แก่ การพัฒนาอาชีพและรายได้ของสตรี การพัฒนานักการเมือง ผู้นำท้องถิ่น และผู้นำชุมชนสตรี
3. กลุ่มหรือองค์กรที่ต่อสู้ในประเด็นทางการเมือง เช่น มูลนิธิผู้หญิง มูลนิธิเพื่อนหญิง กลุ่มเอ็มพาวเวอร์ เป็นต้น ประเด็นอยู่ที่การต่อสู้เพื่อสิทธิการทำแท้ง สิทธิลาคลอด 90 วัน โดยได้รับค่าจ้าง เป็นต้น

ค่านิยมพรหมจรรย์และการรักษานวลสงวนตัว

ผู้หญิงหัวก้าวหน้าในสมัยแรกนี้ เป็นผู้หญิงที่ได้รับอิทธิพลความคิดและการศึกษามาจากประเทศตะวันตก ทำให้รับเอาอุดมการณ์เรื่องค่านิยมพรหมจรรย์และการรักษานวลสงวนตัวมาผสมผสานกับค่านิยมพรหมจรรย์และการรักษานวลสงวนตัวของผู้หญิงชนชั้นสูงแบบเดิม ผู้หญิงที่ดีของผู้หญิงหัวก้าวหน้าสมัยนี้จะต้องทวงแทนพรหมจารีไว้จนกว่าจะแต่งงาน และจะต้องรักษานวลสงวนตัว ถ้าผู้หญิงคนไหนปฏิบัติแตกต่างไปจากบรรทัดฐานนี้ก็จะถูกมองว่าเป็นผู้หญิงไม่ดี ดังจะเห็นจากการกล่าวถึงโสเภณี ที่เป็นผู้หญิงที่ไม่สามารถปฏิบัติตามบรรทัดฐานทางเพศของผู้หญิงกลุ่มนี้ได้ว่าเป็น หญิงเสียคน หรือผู้หญิงไม่ดีนั่นเอง

ในช่วงต่อ ๆ มาค่านิยมพรหมจรรย์และการรักษานวลสงวนตัว ตามความคิดเห็นของนักวิชาการ ผู้หญิงหัวก้าวหน้าหรือผู้ที่ทำงานและสนใจในด้านผู้หญิง ต่างก็มีความคิดเห็นแตกต่างกันออกไปใน 2 แนวทาง คือ กลุ่มแรกที่ยังให้ความสำคัญกับเรื่องค่านิยมพรหมจรรย์ของผู้หญิง และเห็นว่าผู้หญิงควรรักษานวลสงวนตัว แต่ในขณะที่เดียวกันมาตรฐานนี้ก็ควรใช้กับผู้ชายด้วย ไม่ใช่ลักษณะ

ทวิมาตรฐานนี้กับผู้หญิง นักวิชาการที่ออกมาพูด และเขียนในนวนิยาย ได้แก่ พรพิไล ถมิ่งรักษ์ สัตว์⁶⁴ ปรีชา ช่างขวัญเย็น⁶⁵ เป็นต้น ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งนั้น มีความเห็นว่าผู้หญิงควรมีอิสระในทางเพศสัมพันธ์มากขึ้น และไม่ควรให้ความสำคัญกับพรหมจรรย์ของผู้หญิงมากกว่าความสามารถของเธอ แนวคิดนี้ปรากฏอยู่ในแบบฉบับอันพึงประสงค์ของสตรีไทย โดยคณะทำงานวางแผนเพื่อการจัดทำแผนพัฒนาสตรีระยะยาว

ความเป็นแม่ศรีเรือนและภรรยาที่ดี

ผู้หญิงในกลุ่มหัวก้าวหน้าในยุคแรกนี้ เป็นกลุ่มที่ได้รับอุดมการณ์แม่ศรีเรือนมา และได้สืบทอดอุดมการณ์นี้ผ่านการเขียนนิยายต่าง ๆ ออกมา ดังจะเห็นได้จากนิยายสารในสมัยแรก ๆ เช่น กุลสตรีในสมัยรัชการที่ 5 หนังสือสตรีไทยในปี 2468 และหญิงไทยในปี 2475 มีจุดมุ่งหมายเพื่อเผยแพร่ความรู้โดยเฉพาะงานบ้านงานเรือนแก่ผู้หญิง พยายามชี้ให้เห็นว่าการที่ผู้หญิงเป็นแม่บ้านมิได้หมายความว่าผู้หญิงด้อยกว่าชาย และนอกจากที่จะเน้นอุดมการณ์แม่ศรีเรือนแล้ว ผู้หญิงในกลุ่มนี้เริ่มเรียกร้องสิทธิทางการศึกษา และการออกไปทำงานนอกบ้านของผู้หญิง เช่น การเข้ารับราชการ หนังสือผู้หญิงในช่วงหลัง ๆ ได้พยายามให้ข่าวเกี่ยวกับการเมืองแก่ผู้หญิงมากขึ้น⁶⁶ จะเห็นได้ว่ากลุ่มผู้หญิงหัวก้าวหน้าในยุคนี้ ได้เริ่มเปิดพื้นที่ให้ผู้หญิงเข้าไปสูบทบาทนอกบ้านมากขึ้น แต่ก็ยังให้ความสำคัญกับความเป็นแม่ศรีเรือนแบบเดิมอยู่ และยังให้ความสำคัญกับผู้หญิงในฐานะภรรยา แต่ภรรยาที่ดีในสมัยนี้กลับจะต้องเป็นภรรยาที่มีความรู้คอยช่วยเหลือและสนับสนุนสามีได้ ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ผู้หญิงหัวก้าวหน้ากลุ่มนี้ยังให้ความสำคัญกับลักษณะของผู้หญิงที่ดีในแบบเดิม ผู้หญิงที่ละเมิดบรรทัดฐานนี้ก็ยังคงถูกมองว่าเป็นผู้หญิงไม่ดี แต่ก็เริ่มเพิ่มความคาดหวังหรือสิ่งที่ผู้หญิงควรจะเป็นมากขึ้น และการเรียกร้องให้มีกฎหมายเดี่ยวเมียเดียว โดยที่สภาพวัฒนธรรมไทยยังคงเป็นแบบเดี่ยวหลายเมีย และผู้ชายไทยยังไม่เปลี่ยนความคิดความเชื่อ กลับได้ทำให้ผู้หญิงอีกกลุ่มหนึ่งกลายเป็นผู้หญิงไม่ดีขึ้นมา คือเป็นผู้หญิงที่อยู่นอกระบบการแต่งงาน

⁶⁴ พรพิไล ถมิ่งรักษ์สัตว์, ปรัชญาผู้หญิง (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า 33.

⁶⁵ ปรีชา ช่างขวัญเย็น, สตรีในคัมภีร์ตะวันออก. (กรุงเทพฯ : โครงการตำราอักษรศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541)

⁶⁶ ธนาดี ธำจัน, "พัฒนาการขบวนการสิทธิสตรีไทย", สตรีทัศน์. (ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 พฤศจิกายน-ธันวาคม 2533) : 15-17.

จากผู้หญิงหัวก้าวหน้าในช่วงต้นของยุคนี้ ที่ดำเนินกิจกรรมเรียกร้องสิทธิสตรีแก่ผู้หญิง โดยกิจกรรมจะเน้นไปที่การเรียกร้องความเท่าเทียมกันในด้านโอกาสการทำงาน ค่าจ้างและการศึกษาของสตรี แต่ลักษณะการดำเนินงานของผู้หญิงในยุคนี้มีลักษณะเป็นงานสังคมสงเคราะห์ และเป็นการเรียกร้องโดยที่ยังคงบทบาทดั้งเดิมของผู้หญิงเอาไว้ พิมพ์ฤทัย ชูแสงศรี ได้ศึกษาความคิดของผู้หญิงในนิตยสารผู้หญิงในช่วง พ.ศ. 2500 -2516 พบว่าและในช่วงที่บรรยากาศทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การขยายตัวทางการศึกษาในระดับอุดมศึกษาทำให้จำนวนผู้หญิงที่จบการศึกษาในระดับอุดมศึกษาเพิ่มขึ้น ผู้หญิงเหล่านี้ไม่ได้มาจากครอบครัวชนชั้นสูงเพียงอย่างเดียวอีกต่อไป ยังมาจากชนชั้นกลางด้วย อุดมคติในเรื่องความต้องการของผู้หญิงนั้น สิ่งที่ผู้หญิงต้องการมากที่สุดคือ ความรักความปลอดภัยในชีวิต ต้องการผู้คุ้มครองดูแลในชีวิต และต้องการความสำเร็จในชีวิตครอบครัวมากกว่าหน้าที่การงาน อย่างไรก็ตามผู้หญิงไม่ได้ยอมรับว่าอ่อนแอ แต่แสดงให้เห็นว่าผู้หญิงเป็นผู้มีกำลังใจเข้มแข็ง และสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ สำหรับผู้หญิงที่แต่งงานแล้วอุดมคติของเธอก็คือ การเป็นภรรยาที่ดี ถ้ามีงานทำนอกบ้านก็หวังจะประสบความสำเร็จทั้งสองอย่าง โดยให้ความสำคัญในชีวิตครอบครัวเป็นสิ่งสำคัญ และการที่ผู้หญิงมีโอกาสทางสังคมมากขึ้น ผู้หญิงคิดว่าตนเองสามารถเป็นเลือกและเสนอให้ผู้ชายเลือก โดยไม่ต้องรอให้ผู้ชายเข้ามาเกี่ยวพาราสีเหมือนอย่างแต่ก่อน โดยต้องมีวิธีการทอดสะพานให้แนบเนียนพอสมควร ควรเป็นการแต่งงานอย่างเท่าเทียม เป็นการหา "เพื่อนคู่ชีวิต" มากกว่าจะหา "ผู้นำ" แต่ก็ต้องเป็นผู้ที่คุ้มครองเธอได้ เมื่อแต่งงานแล้วการหย่าร้างผู้หญิงก็เห็นว่าไม่สมควรจะทำ แต่ก็มีผู้หญิงบางส่วนเห็นว่าถ้าชีวิตคู่เป็นสิ่งเลวร้ายก็อย่าดีกว่า และในการใช้ชีวิตคู่ ผู้หญิงก็เริ่มมองว่าควรจะได้รับปฏิบัติจากผู้ชายอย่างเท่าเทียมไม่ใช่การปรนนิบัติทางกายดังเช่นสมัยก่อน⁸⁷

จากการปฏิวัติหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ทำให้เกิดกระแสการรวมตัวกันของหนุ่มสาวในยุคนี้มีกระแสการเคลื่อนไหวเพื่อจัดตั้งองค์กรสตรี ขึ้นเพื่อเรียกร้องสิทธิและสร้างความเป็นธรรมให้กับสตรี กระนั้นกระแสการเรียกร้องก็ถูกแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ทศนะเก๋าที่ยังเน้นบทบาทดั้งเดิมของผู้หญิง ซึ่งส่วนมากเป็นสตรีในชนชั้นสูง เช่น สภาสตรีแห่งชาติ สมาคมแม่บ้านทหารและตำรวจ ฯลฯ สมาคมอาชีพต่าง ๆ โดยมีกิจกรรมหลักคือ งานสังคมสงเคราะห์และงานพบปะสังสรรค์ และในทศนะใหม่ที่เรียกร้องความเสมอภาคทางเพศ มีกิจกรรมเพื่อการปลดปล่อยจากระบบชายเป็นใหญ่ ซึ่งประกอบไปด้วยชนชั้นสูงบางกลุ่ม และชนชั้นกลาง เช่น กลุ่มเพื่อนหญิง

⁸⁷ พิมพ์ฤทัย ชูแสงศรี, ความคิดของผู้หญิงในนิตยสารผู้หญิง พ.ศ. 2500 - 2516. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534, หน้า 190-190.

ศูนย์พิทักษ์สิทธิหญิงบริการหรือเอ็มเพาเวอร์ มูลนิธิผู้หญิง สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี และกลุ่มผู้หญิงจากร่วมหาวิทยาลัย ฯลฯ กิจกรรมของกลุ่มนี้ได้ลงไปสู่กลุ่มผู้หญิงในระดับล่าง และระดับกลาง เช่น ปัญหาโสเภณี ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ปัญหาความรุนแรงทางเพศ การข่มขืนกระทำชำเรา ปัญหาสามีขาดความซื่อสัตย์ และไม่มีความรับผิดชอบ ปัญหาเกี่ยวกับการเอาผิดเอาเปรียบการจ้างแรงงานผู้หญิง การปิดกั้นโอกาสทางการศึกษาในบางวิชา และกีดกันไม่ให้เข้ารับตำแหน่งที่สำคัญ⁸⁸

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าในบทบาทความเป็นแม่ศรีเรือน และการเป็นภรรยาที่ดี ก็ยังมีผู้หญิงกลุ่มหนึ่งที่เห็นความสำคัญของการเป็นแม่ศรีเรือน แต่กับผู้หญิงอีกกลุ่มหนึ่งกลับมองว่าการเป็นแม่ศรีเรือนเป็นภาระหน้าที่ที่ผู้หญิงต้องแบกรับที่หนักเกินไป ในสังคมที่ผู้หญิงต้องออกไปทำงานนอกบ้าน และการเป็นภรรยาที่ดีก็ไม่ควรจะเป็นทาสรับใช้สามี แต่ควรเป็นคู่คิดที่เท่าเทียมกัน นักวิชาการส่วนหนึ่งเห็นว่าผู้ชายควรจะเข้ามามีส่วนรับผิดชอบกับภาระงานบ้านด้วย และควรปฏิบัติตนเป็นสามีที่ดี ไม่นอกใจภรรยา ไม่ใช้ความรุนแรงในครอบครัว และมีอีกหลายกลุ่มที่เรียกร้องให้มีการแก้กฎหมายเรื่องการข่มขืน คือ ถ้าสามีข่มขืนภรรยาจะถือว่าสามีมีความผิด เช่น ในสมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี เป็นต้น

บทบาทความเป็นแม่

ในบทบาทความเป็นแม่ ผู้หญิงหัวก้าวหน้าในยุคแรกยังคงให้ความสำคัญกับการเป็นแม่ มากไม่แตกต่างจากสังคม คือ แม่จะต้องเป็นผู้เสียสละทุกอย่างให้กับลูก แม่ต้องเป็นคนเลี้ยงดู สั่งสอนและให้ความอบอุ่นกับลูก และผู้หญิงจะต้องเป็นแม่ ถ้าผู้หญิงไม่ปฏิบัติตามบรรทัดฐานนี้ เช่น ไม่อยากเป็นแม่ หรือเป็นแม่ที่ไม่ดี ไม่เอาใจใส่ดูแลลูก ก็จะถูกมองว่าเป็นผู้หญิงไม่ดี แสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงกลุ่มหนึ่งก็ยังให้ความสำคัญกับบทบาทความเป็นแม่น้อยอยู่ แต่ก็มีอีกกลุ่มหนึ่งที่เริ่มวิพากษ์วิจารณ์ว่าภาระความเป็นแม่ ที่ต้องดูแลลูกบางครั้งเป็นเรื่องที่ผู้ชาย ควรจะเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบด้วย และเริ่มมีความการยอมรับผู้หญิงที่ไม่ต้องการเป็นแม่ หรือผู้หญิงที่ให้ความสำคัญกับบทบาทหน้าที่การงานมากกว่าการเป็นแม่มากขึ้น ซึ่งการเป็นแม่นี้แต่ก่อนคือ ภาระหน้าที่อันยิ่งใหญ่สำหรับผู้หญิง ผู้หญิงในสมัยก่อนต่างต้องการมีลูก การเลี้ยงดูเด็กเป็นของผู้หญิงและบุคคลในครอบครัวชุมชน แต่ปัจจุบันที่ภาระหน้าที่ความเป็นแม่ตกอยู่ผู้หญิง และจากการที่ใคร

⁸⁸ ธนวัตี ท่าจีน, "พัฒนาการขบวนการสิทธิสตรีไทย", สตรีทัศน์, หน้า 22-23.

สร้างครอบครัวเปลี่ยนไปเป็นครอบครัวเดี่ยว ทำให้ไม่มีใครช่วยแบ่งเบาภาระการเลี้ยงดูบุตรของผู้หญิง ผู้หญิงหลายคนจึงเริ่มมองว่าการเป็นแม่เป็นภาระ และเลือกที่จะไม่มีบุตร